SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LISTA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 35 GODINA II | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 30. AVGUST 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" Beograd, fah 349-

ZA POŠTOVANJE SUVERENITETA I PRINCIPIJELNOSTI

Branko DRAŠKOVIĆ

Iako su zvanični odgovori jugoslovenske vlade i podrobni komentari naše štampe poštedo probiskali psovački košmar posljednjih sovjetskih nota, opet u njima nije teško naći mnogo krastavih rana na koje — istine radi — treba ukazati širokom demokratskom javnom mnjenju.

Izgubivši samopouzdanje zbog toga što naša socijalistička stvarnost ostaje postojano neprijemčiva za somnabulističke »teorije« i podmetačku praksu sočinitelja sovjetskih nota, kao i za klevetničku (ne)moralnu podršku njihovih informbiroovskih fiškala, oni uzaludno nastoje da našim narodima i našim komunistima nature rat nerava, ma da su, takoreći, u prvoj bitci ostali bez nerava, bez oružja koje mi nikada i ni u kojoj prilici nijesmo gubili.

Nije potrebna nikakva naročita pronicljivost, da bi se razjasnila »politička« pozadina ovih sovjetskih nota, da bi se izobličili njihovi providni ciljevi i otkrile njihove nepoštene namjere.

I ovim notama sovjetska vlada pokušava da se u očima demokratske javnosti liši teške odgovornosti zbog svog nedemokratskog odnosa i podrivačkog rada protiv najbitnijih državnih i nacionalnih interesa naše zemlje. Osjećajući svu težinu takvog sizifovskog poduhvata, a faktički uporno ostajući na antijugoslovenskim pozicijama, sovjetska vlada se, uprkos svemu što je stvarnost i činjenica, zavarava da će, praznom pričom o jugoslovenskoj »izdaji« socijalističkih principa i jedinstva antiimperijalističkog tabora, i te principe i taj tabor potčiniti svojoj besprincipijelnoj politici i od njih stvoriti ono, što pravi principi i istinski demokratski tabori nikad ne mogu postati, a još manje ostati, — oruđe bilo čijeg revizionizma i bilo čije isključive volje, pa ni volje sovjetske vlade.

Bezrazložno, neodrživo i nepravedno odricati novoj Jugoslaviji karakter socijalističkog uređenja i njenu duboku društvenu demokratičnost, samo zato, što su se njeni narodi i njeno državno i partisko rukovodstvo nepomirljivo usprotivili neravnopravnom položaju u okviru socijalističkog svijeta, ustvari znači zabasati na put nacionalizma i međudržavne isključivosti, na put poricanja mogućnosti demokratskog razvitka i društvenih preobražaja za nezavisne zemlje i narode, — ustvari znači zabasati na poznatu diskreditovanu teoriju o vodećim narodima i vodećim državama. Jasno je da krajnje »perspektive« kojima takve »teorije« vode ne mogu otići dalje od onih mračnjačkih »perspektiva« kojima su se zanosili neslavno detronizirani nosioci italo-germanskog fašizma i kojima se, pogotovu poslije informbiroovskih »teorija« i prakse u socijalističkom svijetu, sve više zanose neofašističke glavešine u krilu imperijalističkog tabora.

Nema sumnje da su toga duboko svjesni odgovorni ljudi Sovjetskog Saveza i njihovi ostali informbiroovski pomagači, kao što su duboko svjesni da je u Titovoj Jugoslaviji društvena stvarnost sasvim suprotna onoj koju oni lakonski i ofrlje nazivaju nesocijalističkom, fašističkom i imperijalističkom. Da su oni toga svjesni, neporjecivo potvrđuju njihova sve učestalija kađenja jugoslovenskim narodima o njihovom herojstvu koje su pokazali u borbi protiv fašistisko-nacističkih okupatora i njihovih domaćih pomagača, kao i tobožnja priznanja njihovih neviđenih napora koje podnose u borbi za socijalističku izgradnju svoje zemlje.

Da vidimo šta znače i kuda vode takva informbiroovska kađenja i priznanja — istina, teška srca učinjena, — ali i pod neodoljivim pritiskom iste one stvarnosti, koju inače tvrdoglavo i uporno negiraju.

To je posljedica njihove providne i jevtine antijugoslovenske »taktike«, njihovog informbiroovskog »stila« rada. To je samo jedan od onih propalih bezbrojnih pokušaja, kojima su inicijatori i nosioci informbiroovske politike nastojali da zabiju klin između našeg partisko-političkog rukovodstva i naših radnih ljudi, naših naroda.

Pošto je nemoguće poreći vaše narodne žrtve i vaše korjenite društvene preobražaje — kade i priznaju informbiroovska gospoda — onda bar pristanite da to proglasimo isključivo vašim djelom, a ne i onih koji su rukovodili vašom borbom i koji rukovode vašom socijalističkom izgradnjom! Drugim riječima dozvolite nam, vi radni ljudi Jugoslavije, da vam mi onako informbiroovski, ispod žita i krišom, odrubimo glavu, pa ćemo on da već lako i pompezno sahraniti i vaše drugarsko tijelo.

Zbilja se od srca treba zahvaliti na tako velikodušne pozive, na njihova priznanja i kađenja našim narodima.

Bez obzira kakve varijante uzimala, na to se stvarno svodi ova kratkovida taktika informbiroa. Bez obzira kakvim novim metodama pribjegavali u svim svojim antijugoslovenskim aktima i provokacijama, od svoje prve Rezolucije do posljednje sovjetske note, informbiroovski drugari vapiju samo za jednim, za razbijanjem jedinstva između jugoslovenskog državno-političkog rukovodstva i njegovih naroda. Međutim, slijepo se držeći svoga informbiroovskog bespuća, oni ne mogu da shvate i neće da svate da je baš to rukovodstvo bitan činilac monolitnog jugoslovenskog jedinstva, odnosno jugoslovenske socijalističke stvarnosti, isto onako kao i jugoslovenski narodi. A to znači, da bi naša socijalistička stvarnost prestala da bude socijalističkom onog trenutka, čim bi ostala bez bilo kog od svojih bitnih činilaca.

Vjerovatno je manjkava naša maloprječašnja tvrdnja da to informbiroovski mudraci neće i ne mogu da shvate, ali ih mi onda pitamo: kad bi, pod uslovom da se ostvare vaše informbiroovske želje i koncepcije, u Jugoslaviji — i ne samo u njoj — stvarnost prestala da bude socijalističkom, šta onda ostaje od vašeg marksističko-lenjinističkog gledanja na svijet, a pogotovu od dosljednog marksističko-lenjinističkog shvatanja ravnopravnih i bratskih odnosa među socijalističkim zemljama, odnosno komunističkim partijama?

Očigledno, zato što su svojim dosadašnjim nečasnim radom nedvosmisleno pokazali da na postavljeno pitanje neće pošteno, po komunističkoj savjesti odgovoriti, kao što nijesu odgovorili na mnogo sličnih pitanja koja su dobili od jugoslovenske i ostale demokratske javnosti, mi ćemo svoju tvrdnju korigovati utoliko da oni mogu, ali neće i ne smiju da shvate jugoslovensku socijalističku stvarnost. Priznajući javno da nju shvataju, oni bi javno priznali da shvataju i nemogući položaj u koji su zbog svoje nedemokratske politike tutorstva nad socijalističkim svijetom, zapali, i nema mjesta bilo kakvom zavaravanju da će to oni priznati sve dotle, dok ih sopstvena stvarnost, demokratske težnje njihovih revolucionarnih radnih masa i neumoljiva marksističko-lenjinistička zakonitost razvitka socijalističkog svijeta na to ne prisile.

Jasno je da je to neizbježan ishod za svaki revizionizam, pa i za ovaj informbiroovski, ali je jasno isto tako, i kakva je sudbina revizionista — njegovih inicijatora i nosilaca. Njihova svijest o neizbježnosti takvog ishoda, a više od toga njihovo saznanje o neminovnosti sopstvene nezavidne sudbine postali su kamen njihovog daljeg spoticanja u sve nedostojnije poduhvate i kombinacije, potpuno tuđe i marksističko-lenjinističkoj nauci i njenom moralu.

Kad se to ima u vidu, onda postaje potpuno jasno da i posljednje sovjetske note ne znače ništa drugo do konsekventno nastavljanje izopačene spoljne politike sovjetske vlade, odnosno onog kursa u njenoj spoljnoj politici, koji se, pošto je postao osnova cjelokupne djelatnosti Informbiroa, svakim danom sve više odražava kao uzrok svih negativnih pojava u socijalističkom svijetu, pa i u onim pokretima u ostalom svijetu, koji su skloni socijalizmu.

Zbilja je teško, kad se neko za tako šta oseća odgovornim. Zato svjesni nosioci te odgovornosti, a na prvom mjestu sovjetska vlada, i čine sve nemogućnije pokušaje, sve nedozvoljenije međunarodne istupe i sve besmislenije postupke samo da bi svoju očiglednu odgovornost prebacili na tuđe pleći, na pleći nezavisne Jugoslavije i njenog rukovodstva.

Zar slučaj Slovenačke Koruške to jasno ne potvrđuje? Optuživati jugoslovensku vladu zbog izdaje njenih interesa, a još u maju 1945 godine uvjeravati nasljednike koruških ugnjetača da je »briga o integritetu Austrije« i sovjetska briga, kao i to da isti ugnjetači mogu računati na »svaku pomoć koja može biti potrebna Austriji« i na »gotovost« sovjetskog najmjerodavnijeg mjesta »da je ukaže prema snazi i mogućnostima« — mogu samo oni kojima je više stalo do sopstvenih trenutnih sitnih dobitaka no do načela i do životnih interesa naroda o čijoj se sudbini radi.

Zar zakulisna likvidacija grčkog demokratskog pokreta ne pokazuje to isto? Koji su dokazi što potvrđuju da je prekonoć taj pokret u Jugoslaviji i njenoj vladi, u svom najdosljednijem i najefikasnijem moralno-političkom i ostalom uporištu, dobio najvećeg neprijatelja? Takvim će se bajkama zavaravati sjutra i oni ostali narodi i pokreti nad čijim će se sudbinama nadnijeti mračna sjenka informbiroovske politike i njeno sporazumaštvo s nezajažljivim apetitima imperijalista. Saglasno dosadašnjim shvatanjima i praksi Informbiroa, neće biti nikakvo čudo ako se tada od svih ugroženih i prodanih naroda bude zahtijevalo da Jugoslaviju i njenu vladu smatraju kamenom temeljcem i samog imperijalističkog sistema.

Treba podvući da nije jedina briga sovjetske vlade i njenih informbiroovskih pomagača u tome da na Jugoslaviju i njenu vladu prebace odgovornost zbog svojih nedemokratskih postupaka. Njihova je ne manja briga i u tome da ugase jedno žarište istine i dosledne demokratske borbe, čija svjetlost neumoljivo otkriva sve tamne strane njihovog rada, čije se suprotstavljanje svim njihovim problematičnim poduhvatima javlja kao nepremostiva smetnja. Oni vrlo dobro znaju da će takav karakter jugoslovenskog otpora, prije ili kasnije, postati ona živa spona koja međusobno povezuje sve progresivne i demokratske snage svijeta u borbi za pravdu i istinu, za dosljedno ostajanje na onim principima na kojima treba da počiva i njihov demokratski razvitak, i njihov dalji progresivni preobražaj.

Baš zato nije nikakvo čudo što se u posljednjoj sovjetskoj noti potpuno identifikuju pojmovi sovjetske i informbiroovske politike, iako bi trebalo da se u prvom slučaju radi o autonomnoj politici jedne vlade, a u drugom o politici jedne međupartiske organizacije, za koju je politika te vlade, odnosno partije mjerodavna samo utoliko, ukoliko se ne kosi sa interesima ostalih vlada i partija, pošto je reč o socijalističkim zemljama. Po sovjetskom shvatanju izgleda da postoji samo volja sovjetske vlade, odnosno rukovodstva Boljševičke partije i vlade, odnosno partije drugih zemalja koje imaju da izvršavaju tu volju.

S takvim shvatanjem međusocijalističkih odnosa vlada i partija KPJ i njeno rukovodstvo nijesu se, naravno, mogli složiti, niti će se ikada pomiriti. I ne toliko što bi to interese Jugoslavije i njenih naroda krnjilo više od interesa koje bilo druge socijalističke zemlje, koliko što bi to značilo odricanje od principa nauke marksizma-lenjinizma kojima se mora rukovoditi svaka kompartija koja želi da na čelu svoje radničke klase i ostalih radnih masa izvojuje, odnosno izgrađuje socijalizam.

KPJ i njeno rukovodstvo su pokazali da su tim principima bili vjerni u prošlosti, da su im vjerni danas, a samim tim da će im ostati vjerni i u buduće, bez obzira šta o njima govore rezolucije i note onih koji su te principe očigledno prekršili.

DRUGI OKTOBAR — MEĐUNARODNI DAN BORBE ZA MIR

U Parizu je nedavno održan sastanak biroa Komiteta Svetskog kongresa pristalica mira, kome su prisustvovali pretstavnici Svetske sindikalne federacije, Međunarodne demokratske federacije žena i Svetske federacije demokratske omladine, kao i pretstavnici pokreta pristalica mira Južne Amerike.

Zatim je Luj Sajan, generalni sekretar Svetske sindikalne federacije i potpretsednik Komiteta Svetskog kongresa, pročitao rezoluciju Drugog svetskog sindikalnog kongresa, u kojoj se predlaže ustanovljavanje Međunarodnog dana borbe za mir.

Posle konsultovanja nacionalnih komiteta pristalica mira, biro Komiteta Svetskog kongresa na jednom od svojih sledećih sastanaka definitivno je utvrdio 2 oktobar kao Međunarodni dan borbe za mir.

ŽAN KASU O NAŠOJ ZEMLJI

Prilikom dolaska u Beograd sa putovanja po našoj zemlji francuski književnik i antifašista Žan Kasu u razgovoru sa saradnikom »Borbe« Dušanom Popovićem izložio je svoje žive utiske sa Novog Beograda, gradilišta hidrocentrale u Jablanici, iz Crne Gore i drugih mesta koja je posetio, pa je, između ostalog rekao:

— Uzbuđen sam svim što sam ovde video — prekrasnom zemljom, ovim ljudima, velikim poletom s kojim se — i pored svih teškoća — na sve strane gradi. Ko ne bi bio zapanjen susrećući svud radne brigade sa razvijenim zastavama, omladince, ljude i žene koji pevajući podižu nove gra-

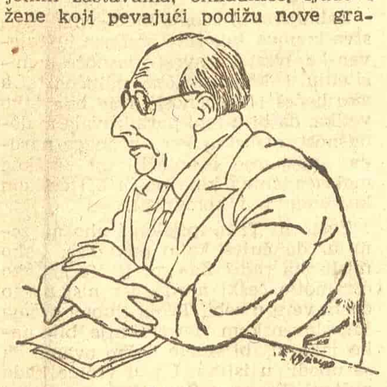

Žan Kasu
(crtež Z. Džumhura)

dove, pruge, puteve, velike brane — sve je to vrlo uzbudljivo. Zadivljen sam videći u ovoj teškoj situaciji jednodušnost naroda sa svojim šefom i politikom zemlje — to jedinstvo, u tolikoj meri, zaista me je frapiralo. Uporedo s tim stekao sam utisak svesti — i to naročito podvlačim — visoke svesti koja se unosi u sve, osećanja da se dobro radi, da se ima pravo. Jer nije samo stvar u tome da se vodi jedna borba, da se čovek samo dobro bori, nego da se bori za istinu i pravednu stvar, da su u borbi ljudi prožeti tim dubokim osećanjem. Ponavljam, naročito je karakteristično da su svi svesni toga što grade.

I još nešto. Svuda, na svakom koraku, živi jedno divno osećanje, osećanje velike oslobodilačke borbe koju ste nedavno vodili. Ono je živo u sećanju ljudi o njemu govori sve, vaše planine, reke, tragovi bitaka, još poneki nagoreo zid. Na te uspomene sam svuda nailazio, i to potvrđuje da se ovde vodila herojska borba.

Moja je želja — to poručujem svim jugoslovenskim drugovima — da što više ljudi iz inostranstva dolazi u vašu zemlju: neka ovde vrše ispitivanja, neka razgovaraju sa ljudima, neka se upoznaju sa stvarima. Zovite ih — vama su pre svega potrebni svedoci: neka dobiju, neka ponesu odavde stvarne podatke. Novinari, književnici, političari i svi ostali treba da dođu ovamo, u ovoj zemlji odigrava se drama koju u najmanju ruku treba upoznati. Vi ne morate da tražite prijatelje, vama je dovoljno da tražite i najmanje — samo svedoke. Treba jedino da im kažete šta radite, da im samo pokažete šta se kod vas dešava. A svedoci će, nadam se, postati prijatelji. To nije pitanje nikakve takozvane propagande, nikakvog ubeđivanja, nego samo da otkrijete činjenice a ljudi će na osnovu njih sami suditi, dobiće jasnu sliku.

— Razne inostrane radio-stanice javljaju da kod nas postoji lična nesigurnost, čak i neki odredi...

Žan Kasu je negodujući odmahnuo rukom, kao o stvari o kojoj zaista ne treba ni govoriti:

— Putovao sam mnogo, ali ništa sličnog nisam video. Vi imate teškoća materijalne prirode, ekonomske teškoće, ali to samo potstrekava ljude da rade sa još većim zalaganjem.

— U noti sovjetske vlade čak se spominje da je kod nas nekakav fašističko-gestapovski režim...

Žan Kasu je sa ogorčenjem negodovao:

— Ne može, ne može, to nikako nije!

I kao odgovor na to, on je govorio:

— Kao levičar, kao čovek revolucionarno formiran, kao demokrata, republikanac — ja želim da mnogo Francuza dobre volje i slobodne misli dođu da se upoznaju sa jugoslovenskom realnošću, da vas vide i da slobodno sude — to može biti samo od koristi. Vaša je zemlja privlačna, — privlačna je njena prošlost, i njena sadašnjost, privlačna je njena budućnost.

Značaj ovih događaja zavisi pre svega od vas samih. Ako je to zaista ljubav prema istini, ljubav prema nezavisnosti, oko vi u njih unosite u punoj meri: svest i logiku — oni mogu imati velik, mogu imati svetski značaj. Smatram da jedna zemlja dobija tu vrednost kad stvar koju zastupa nije samo njena. Takva zemlja dobija istaknuto mesto u čovečanstvu. Francuska revolucija nije bila samo za Francuze, ona je nosila nešto svim narodima — bila je od svetskog značaja. Ukoliko vi unosite što više svesti u događaje koji se sada dešavaju, ukoliko ih osvetljavate, oni dobijaju sve više značaja za druge zemlje.

GOVOR ŽANA KASUA NA RADIO BEOGRADU

27 avgusta Žan Kasu je posetio Radio Beograd i tim povodom dao sledeću izjavu:

Tri nedelje koliko sam proveo u Jugoslaviji otkrile su mi jednu lepu zemlju i jedan plemeniti narod. Ruševine koje su izranjavile Beograd, žive uspomene na koje se svuda u planinama nailazi, govore koliko je ovaj narod trpeo i sa koliko se herojzma borio za svoje oslobođenje. U ovom trenutku on izdržava ne manje herojske napore za svoju rekonstrukciju, i ruševine u Beogradu pretvorile su se u jedno ogromno gradilište. Mora se čovek diviti oduševljenju sa kojim brigade daju ovome delu dane i noći rada, i hrabrosti sa kojom, u izvanrednoj oskudici sredstava, i takoreći golim rukama i najprostijim oruđem, ovaj narod ponovo izgrađuje svoj dom i gradi ga lepšim za svoju decu. Veliko je delo koje se ovde izvršuje i kome čak i ova oskudica u sredstvima, nevolja i teškoće daju najpunuju vrednost. Mora se biti iznenađen poletom, nesalomljivom čvrstinom, strpljenjem koje Jugosloveni pokazuju u svojoj akciji, kao i jednodušnim i postojanim ubeđenjem koje ih u toj akciji podržava. Sve je to utoliko uzbudljivije, jer su oni u ovome času duboko povređeni: uspešnost njihove metode akcije, njenu revolucionarnu vrednost stavljaju pod sumnju susedni narodi, i to baš oni sa kojima su Jugosloveni dosada bili tako bratski ujedinjeni u istom duhu i za isti cilj. Događa se ovde jedna moralna drama, jedna drama savesti nad kojom želim da se prikloni pažnja svih slobodnih ljudi i ljudi dobre volje.

Što se mene tiče, kao putnik i prolazni svedok, moram reći i ponoviti da mi se čini da je nemoguće ne osetiti se duboko potresenim ovom svešću, razočaranom i ražalošćenom, ali čvrstom, koju Jugosloveni unose u odbranu prava svoje stvari. Oni znaju da su ostali verni revoluciji koju su sami napravili, na svome tlu, i u kojoj su se spojili njihovi socijalni zahtevi i njihova ljubav prema otadžbini. Oni se smatraju uverenim u pravo da se u izgradnji socijalizma u svojoj zemlji posluže sredstvima koja im pružaju sami uslovi njihove zemlje. Pred tako jednostavnim i neposrednim ubeđenjem nemoguće je ostati neosetljiv. Čini mi se da se ovde odigrava jedna istoriska igra, u koju su uneseni principi demokratije, principi pravde, slobode i razuma na kojima se mora osnivati svaki politički moral. Jugosloveni traže da budu saslušani: to je bez sumnje najmanje zadovoljenje koje im se može pružiti. Ali to je i zadovoljenje koje je pravedno i nužno da im se pruži.

PREDAVANJE ŽANA KASUA U SAVEZU KNJIŽEVNIKA

U Beogradu je 27 ovog meseca napredni francuski književnik Žan Kasu održao u prostorijama Saveza književnika Jugoslavije predavanje na temu »Poezija i akcija«.

Pre predavanja gosta je pozdravio Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije.

Pored velikog broja naših književnika predavanju su prisustvovali pomoćnik ministra inostranih poslova Aleš Bebler, jugoslovenski ambasador Marko Ristić, pretsednik Srpske akademije nauka dr Aleksandar Belić i drugi kulturni i javni radnici. Predavanju su prisustvovali i članovi francuske ambasade u Beogradu.

PRAZNIK

Sjaj sunca iznad vidokruga,
šiljasti krovovi, zelene kupole.
Potokom sad ne šapće tuga
i oči vole, sve zavole.

Zagrlio bih sada sve tramvaje,
o, čamotinjo pusta lezi!
Ja znam u lijetu ptica šta je,
šta vjetar južni šapće brezi.

Ja znam u oknu šta to gori
i šta se skriva iza stijena,
znam šta će kraj nas da dozori —
ej gori zoro prolomljena!

Sad klik tvoj, grade, što odzvanja
pločnikom tvrdim — kraj tribine,
prepun je, prepun radovanja
i sjaja nježnog i topline.

I vjera tvrda patnjom rudi
s rijekom svakom što nastaje —
znam čime rastu ovi ljudi
i ljubav njina kolika je.

I ljubav njina kol'ko nosi
uzdarja dragog zemlji truda,
kad sve se staro n o v i m kosi
i rodi plodom krv prosuta.

Sjaj sunca iznad vidokruga,
zastava morem praznik pliva.
Potokom sad ne šapće tuga —
ne šapće, ne šapće u očima...

Dušan KOSTIĆ

KARIKATURA U SLUŽBI LAŽI

Pjer KRIŽANIĆ

U prljavoj bujici laži i kleveta protiv Jugoslavije, njenih naroda i njenog rukovodstva, koja iz mutnog izvora Informbiroa preko štampe i radija iz susednih zemalja zapljuskuje svet, primećujemo i karikature, čija »duhovitost« redovno prelazi u infamiju. U tonu i načinu tih karikatura prepoznajemo ostatke gebelsovske propagande protiv demokratskog sveta.

Predmet njihovih »duhovitosti« su naši narodi, izgradnja socijalizma, Partija i Tito. Tim najamnicima, u čijim radovima nema ni traga duhovitosti ni političkog morala, verovatno nije jasno da vređajući druga Tita do u dno duše vređaju sve naše narode. Njihovu najamničku osetljivost očevidno ne dira ni činjenica da mi, jugoslovenski karikaturisti, ni u snu nismo pomislili da se u našim karikaturama pozabavimo njihovim narodom i rukovodstvima. Priznajemo da mi duboko uvređeni u našim najintimnijim osećanjima, teško odolevamo iskušenju da izobličimo podvige Antoneskovih i Hortijevih divizija u Ukrajini i Odesi, kao i »oslobodilačku« misiju Borisovih junaka u Jugoslaviji, a naročito u Srbiji, čije je najubedljivije oružje bila krečana. Mi, jugoslovenski karikaturisti i novinari, nismo to ratovanje kao i nedela pojedinaca smatrali krivicom naroda, nego tragičnim nesporazumom u krvavom besmislu fašističkog pakla. To shvatanje došlo je do najvišeg izraza u velikodušnom i bratskom praštanju našega naroda i one oštete, koja bi i te kako dobro došla u zemlji koju su neki od njih nemilosrdno opljačkali i opustošili. Naši narodi najdublje uvređeni i ojađeni prvi su pružili ruku pomirnicu.

Ne čudimo se što ta činjenica ne dira »hladne« političare sa njihovim »dalekosežnim« i mutnim političkim koncepcijama. Ali se čudimo da taj čin nije našao odjeka i priznanja kod ljudi od osećaja, kakvi bi trebalo da su i umetnici-karikaturisti, čija bi inspiracija trebalo da je istina i čovečnost.

Međutim, u toj odvratnoj simfoniji informbirovske krketave kampanje, oni su najružniji akord.

Kao što smo se čuvali da nigde ne okrivimo narod kao celinu, isto tako nikada nismo pokušali da se našalimo na račun nekih rukovodilaca informbirovskih zemalja čija smo imena saznali tek kad je rat završen.

U toku rata i besprimernih patnji naših naroda nigde nismo čuli imena tih boraca, koji nam danas tako samouvereno popuju.

U vreme kad je reč Tito odjekivala našim balkanskim šumama, da bi kao simbol borbe potlačenih naroda prešla sve kontinente, mi nismo imali ni pojma o postojanju informbirovske Ane Orleanke.

Iako smo u mnogim napadima na nas, u tobožnjoj odbrani njihovog internacionalizma, osetili šovinistički papak, mi nismo reagovali kako bi kao uvređeni narod imali na to prava. To odricanje u raznim situacijama je možda najveći prilog naših naroda lepšoj socijalističkoj budućnosti.

I zato cilj ovih redova nisu te karikature koje, ni po svojoj umetničkoj ni moralno-političkoj vrednosti, to ne bi zaslužile, nego utvrđivanje žalosne činjenice da je jedno od najsvetlijih i najefikasnijih oružja u borbi za istinu stavljeno u službu laži, i tako srozano na nivo onih gadosti kojima su male narode, a specijalno nas Jugoslovene, u doba najtežih borbi za svoje mesto pod suncem obasipali razni »kulturtregeri« iz redova »više rase« u toku poslednjih četrdeset godina. U kolekciji tih infamija pomenuli bismo samo rad sovjetskih karikaturista Kukriniksi u organu Informbiroa. Taj trio, umesto da se bori protiv imperijalizma, on je sada pokazao svoje pravo lice stavljajući se u službu laži, kleveta i kontrarevolucionarnih poduhvata.

Što se tiče ostalih, njihovi će radovi ostati tamne mrlje na savesti njihovih naredbodavaca i svetlom liku budućeg socijalističkog sveta.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" БЕОГРАД

PISMO KARELU KONRADU

Olina KREJČOVA

Pročitala sam Tvoj članak u 29 broju »Tvorbe«.

Ni ti nisi izdržao, nisi bio od češkog kremena i nisi se držao svojih reči o velikom prijateljstvu i zahvalnosti Titovoj Jugoslaviji (jer samo kao Titova ona je nova), reči koje su ovde 1946 godine zvučale kao češki kristal. Ti isto tako kao ja znaš da je ne samo jugoslovenski narod, nego i njegov Tito ostao ono što je i bio:

»Broz-Tito nije ništa manji državnik i vođa u miru nego što je bio usred najužasnije ratne oluje. On nije ništa manje hrabar nego što je bio kao vođa iz bosanskih planina preko kojih je vodio svoje divizije kroz glad u slavu pobede. Ali, on je i prvi među prvima i isto tako dosledan junak u revolucionarnim promenama i naporu izgradnje jugoslovenskih naroda. A ko bi drugi mogao bolje da razume potrebe i težnje naroda nego on, sam metalac, drug Tito?«

Tako si to sam pisao u svojoj iskrenoj knjizi o Jugoslaviji.

Sigurno ćeš kazati: To sam pisao 1946 godine. A baš u tome i jeste stvar — to si pisao 1946 godine kada si posetio Jugoslaviju, kada si video sopstvenim očima i čuo sopstvenim ušima svaki treptaj ove zemlje. A svoj članak u »Tvorbi« si pisao 1949 godine, to jest nepune tri godine kasnije, kada ništa nisi sam video ni čuo, kada si čitao samo ono što su pisali drugi, oni koji ne daju napadnutom pravo odgovora.

Ti, češki književnik, jedan od najboljih, ti koji si bio dužan pred sobom i češkim narodom da govoriš istinu, Ti si pao tako nisko, da u svom članku citiraš nešto, što ovde nikad nije bilo ni rečeno niti napisano. Slušaš samo jednu stranu a ne trudiš se nimalo da čuješ i to, šta kažu oni koje moćni klevetaju. A Ti si bio dužan da pišeš istinu ne samo kao pošten čovek, ne samo kao češki književnik, već i kao komunist i sin naroda, koji je na sopstvenoj koži osetio, kako je strahovito kad mu se spređava da svetu kaže šta misli, šta u stvari radi, šta oseća, šta hoće (setimo se godine 1938—39). A kad nisi imao hrabrosti da kažeš istinu, trebalo je da ćutiš kao što si ćutao od 1939—1945 godine.

Tako si i Ti, Karel Konrad, koji si imao sreću da vidiš Jugoslaviju, da slobodno njom šetaš, slobodno govoriš sa kim god si hteo, otišao tako daleko da lepiš frazu na frazu samo zato da bi, primoran, potpirio lomaču na kojoj treba da izgori istina o Jugoslaviji. A kada su jeretički Česi imali običaj da pomažu u izgradnji lomača?

U svom članku kažeš, da nećeš »častiti uvredama narod, njegovu istorisku misiju, njegove sposobnosti, njegovu kulturu i njegovu veru u budućnost«. Ali, izgleda, da kad čovek služi nepoštenoj stvari, ne može da sprovede svoje dobre namere. A ovo doba — mora se priznati — veoma je teško; od zrnja ostala je samo pleva, od mnogih poštenih reči samo fraze. Tako i tvoje rečenice, — jer odmah iza njih sledi hrpa kitnjastih kleveta — i prirodno, kako bi i moglo biti drukčije — bez i jednog argumenta. Ili si toliko otupeo u svom ambijentu gde se reči govore a praksa je potpuno suprotna njima, da Ti i ne smatraš za uvredu upućenu jugoslovenskom narodu, kad pišeš: »...varati, mnogo varati i obmanjivati tako narod pun poverenja, radne ljude FNRJ, zato Rankoviću, Đilasu, Kardelju, Pijadu, Titu nije potrebna baš nikakva politička, a još manje državnička veština i dovitljivost«. Izgubio si valjda osetljivost poštenog književnika — a da uopšte ne govorimo o komunističkom moralu — kad ne smatraš za vređanje jednog naroda ako na ovako bezočan način kažeš, da je glup, da ga svako može vući za nos. Ali, ti si se već mogao uveriti; baš to se ne može, baš zato danas Jugoslaviju i psuju.

Ali zašto bih ja upotrebljavala svoje argumente. Evo šta si Ti sam o tom narodu pisao pre tri godine:

»...što se tiče moralne snage, s Jugoslavijom ne može — osim Sovjetskog Saveza — da se takmiči niko, niko na celom svetu! Ma da drugde mašine zamenjuju ljudske mišice, i to mnogostruko, ni one se na kraju krajeva neće moći da takmiče s radnom intenzivnošću jugoslovenskog naroda! Jer sve te mašinske delove jednom će imati i Jugoslavija — ali njeno oduševljenje, njenu istinitost ne može premašiti više niko: ima suviše veliku prednost, koja se još svakodnevno povećava za kamate toga uopšte najvećeg kapitala, koji su uložili svi ljudi — i to kao večnu istinu — u novi federativni ustav.«

Eto, šta si pisao pre tri godine, kada si pisao iz vlastitog iskustva. Ovo što si sada napisao u svom članku nikad nisi u Jugoslaviji video. Nikad nisi video da jugoslovenski narod prosto veruje — prosto veruje Titu samo zato, što je to Tito. Nikad nisi video da jugoslovenski komunisti veruju — samo veruju svojoj Partiji. Ti veoma dobro znaš razliku između komunističkog ubeđenja tamo i kod nas, Ti veoma dobro znaš da ovde veruju Titu i Partiji zbog toga, što je svaki sam u sebi duboko uveren u njen pravilan rad, zato što su godinama gledali šta su komunisti, da nema razlike između njihovih reči i njihove prakse. A najgore je to što ni sam ne veruješ u ono, što si napisao. Možda samo govoriš iz vlastitog gorkog iskustva i misliš, kad je moguće da varaju Tebe i Tebi slične, da je to tako i u Jugoslaviji.

Ali činjenice pokazuju baš suprotno. I Ti kao pošten čovek, kao književnik, kao komunista, moraš da se ravnaš prema njima. U svojoj knjizi si pozivao pesnike u Makedoniju: »Pesnici, dođite ovamo! Vaši stihovi procvetaće elementarnom gordošću i steći ćete ono što je danas najpotrebnije: slovensko pouzdanje! I fanatičku veru u čarobnu moć socijalizma!« Trebalo je baš da se držiš sopstvenih saveta. Lako je bilo ubediti se da je Jugoslavija i dalje ne samo ostala, već i da napreduje u istom pravcu. Samo, trebalo je imati hrabrosti doći, videti i čuti.

Stid me je, za Tebe stid, da si se usudio pisati o jugoslovenskim zatvorima, koji su, prem Tebi, puni i da ih ima čak i na otvorenom prostoru. Ti bolje od drugih znaš, da je snaga KPJ uvek bila — u najtežim danima — u njenoj političkoj sigurnosti, u pravilnosti njene političke linije i da su se baš zato pokazali slabi svi planovi kralja, ustaša, četnika, Nemaca, Talijana i zapadnih saveznika. Mogu da shvatim da je u Pragu teško poverovati da jedna mala zemlja može istrajati u takvoj paljbi propagande, klevete i prljavštine. Ali Ti si ovu zemlju, njen narod, njene rukovodioce video, i čuo. Nemaš pravo da tvrdiš ono što nisi video. Istina je istina i kad navaljuje na nju ceo svet. A istina je da su ruke, srce i savest jugoslovenskih komunista čisti kao zlato i da njima ne leži na savesti ono, što Ti hoćeš da im prebaciš.

Čitam dalje Tvoj članak — srce me boli, ali više nego to, više nego bol raste i duboko ogorčenje u srcu. Ti si se usudio, i to veoma smelo, čak u ime svih čeških i slovačkih pesnika, da kažeš da ćete izbrisati ime Tita iz svojih pesama. Zašto lažeš u horu? Govori samo u svoje ime. Sebi pljuješ u usta... Veruj, iskreno veruj, čini mi se da je najgora stvar gledati čoveka, koji se busa u prsa i poriče sve što je dobro i lepo rekao ljudima, ili napisao. A sad je došlo vreme, da ova pojava negde postane pomalo masovna bolest.

Kada bi danas ponovo posetio Makedoniju, za koju si sam rekao da nemaš dovoljno lepih reči, i danas bi opet pisao:

»Oslonjena o stup stoji devojka. Samo ponekad sluša predavanje, da bi se odmah vratila knjizi, utonula u njene stranice. Okrećem naslovnu stranu... slika Lenjinova. Njegova biografija.

Nasmejala se: ja sam iznenađen. Rekla je: »To je moj svetac...«

A isto tako, u istoj Makedoniji bi Ti stari seljak rekao ono što si napisao pre tri godine:

»Pitam ga: — Ima li ovde komunista?

Stari je ustao.

Zaturio je fes na potiljak, pokazao kvrgavim kažiprstom u zemlju: »Ovde? Ovde je i zemlja komunistička.«

U svom članku Ti deliš prema već odomaćenoj formuli: dobar narod — loše rukovodstvo. Ali ovde bi Ti danas svaki omladinac mirno rekao: »Partija, Tito i narod — to je jedno!« A Tebi ne bi ostalo ništa drugo, nego da opet pošteno napišeš kao i pre tri godine: »Mislim da ne moram naročito podvlačiti, da je ovdašnji narod strasni poštovalac Titove vlade: ne samo da je dobio slobodu, nego i punu socijalnu jednakost!«

A ovo rukovodstvo je isto rukovodstvo o kome si pisao:

»U ovom moćnom svodu današnje FNRJ sastavljenom od šest lepih rebara — šest narodnih republika — maršal Tito je sličan stožeru, koji povezuje svu snagu, svu mezgru ovih rebara.«

Stožer!

Dok su Tvoje reči gledale slobodno, napisao si lepe reči o bratstvu jugoslovenskih naroda, o pravilnosti rešenja nacionalnog pitanja pojedinih nacija:

»Socijalna jednakost i demokratija ne samo na rečima nego i ekonomska, koja vraća čoveku njegovu prvobitnu ljudsku vrednost i dostojanstvo, ima osim drugog i taj odjek, da podstiče poštovanje jednog prema drugom. Baš na ovu činjenicu hoću da opet skrenem pažnju našim narodima, slovačkom i češkom!«

Ti si mogao bolje nego drugi da oceniš onu ogromnu ulogu koju je odigrala KPJ, jer si poznavao i staru Jugoslaviju, gde su huškali jednu naciju protiv druge. Ti znaš, da nije bilo lako izgraditi takvo bogatstvo. Na protiv — muka živa. A ipak je KPJ uspela. Ti si to sve znao, zato si sa priznanjem pisao:

»Gledam kako pretstavnici ovih šest republika sedaju na zajedničko savetovanje oko okruglog stola. A kome ne dostaje ovo ili ono, drugi će mu to ponuditi sa istom nedvosmislenom prirodnošću, sa kakvom se braća koja se vole uzajamno služe slanikom i priborom za jelo.

Ali gde je to mesto Tita kad svi sede oko okruglog stola?

Umesto neposrednog odgovora hoću ha vam kažem: predeli današnje Jugoslavije ističu se čudnovatim etnografskim kurioziteto: viknite gdegod hoćete, makar na najzabačenijem mestu zemlje — Tito, i dobićete šestostruki i tako izrazito jasni odjek...!«

I dalje:

»Kada bih hteo da okarakterišeš ovu harmoniju novog državnog uređenja, kada bih hteo izraziti simbolički, šta je to savez narodnih jugoslovenskih republika... rekao bih to valjda ovako: to je mozaik od šest delova sjajnih boja, koji pretstavlja sliku Tita...«

I još dalje:

»A još jednu posebnost, gotovo fiziološku zabeležili smo svuda. Naime, da ideja sveslavenskog prijateljstva i savezništva sa svim narodima ulazi u krv, da nije prema tome akceptirana, kako je to bilo ranije, samo na rečima...

...A sloboda svih jugoslovenskih naroda — suverena — znači u suštini potresnu promenu ne samo u osećanju, odnosima, već i u načinu razmišljanja, delanja, pa i maštanja, i u svim stvaralačkim sposobnostima naroda. Konstatuješ, no bez zaprepašćenja, da su današnji Jugosloveni potpuno drugi ljudi, nego oni koje si poznavao ranije, čak kao da je i njihova zemlja dobila potpuno novi lik...«

Tako si pre tri godine video, — i to pravilno video — odnos između naroda i rukovodstva, pravilno si video, kako Partija vaspitava svoje narode u bratstvu i jedinstvu — i ne samo svoje narode...

Zaboravio si veoma brzo svoja iskustva iz nove Jugoslavije. Doza jugoslovenske čvrstine, svesti, jasnoće u mišljenju i komunističke odlučnosti, a ako hoćeš i borbenosti, nije bila tako velika, da bi u tebi paralizovala malodušnost, otsustvo vere u snage naroda, neznanje i bojažljivost češkog malograđanina koja ne priliči češkom književniku i komunisti.

Zašto ni Ti ne prisloniš uho na zemlju, da čuješ kako ona diše, kako misli, šta radi? Žao mi je što si tako osramotio češki narod, jer nisi našao dosta vere u sebi, Tvoja ljubav prema jugoslovenskom narodu nije bila tako jaka, da bi smelo došao ovamo da se ubediš u istinu. Da, u vreme kada pošteni Francuz Žan Kasu govori o Titu kao o »trenutku savesti čovečanstva«, Ti si našao samo prljave reči kleveta.

Jugoslovenski narod ostao je onakav kakav je bio. Samo njegovo lice nije više tako iskreno otvoreno. Dobilo je novu crtu — crtu dubokog razmišljanja. Počeo je da procenjuje prijatelje i »prijatelje«, ispituje, obazrivo ispituje njihove reči i — naročito — dela, jer opet se našao u borbi, kada se na njega puca sa svih strana. Ti znaš bolje nego drugi, da je prošao kroz surovu i krvavu školu, da ga ne može poplašiti kanonada autoriteta, a kamo li bodljikavi saveti tvojih preporuka. Samo mu je vrlo neprijatno, što ne može da radi sa obe ruke, jer još uvek mora da čuva svoju mirnu izgradnju sa puškom u ruci, i to zahvaljujući Tebi i Tebi sličnima.

Sramota je što si stavio svoje pero, svoju lepu češku reč u službu nepoštene stvari. Ali pošto je jugoslovenski narod neobično iskusan, svestan i mudar, on neće prebaciti Tvoje jadne reči na račun češkog naroda. Jugoslovenski narod gradi svoju otadžbinu sa takvim oduševljenjem, da Ti ne bi više prepoznao ni Terazije, ni Beograd, ni Tvoju voljenu Makedoniju i Bosnu, ni Rijeku, nema više srušenih mostova, porušenih drumova ni gradova. Cela zemlja drhti tutnjavom socijalističkog takmičenja rudara, diše pod težinom novih i novih objekata, kanala, hidrocentrala, fabrika i novih gradova. Danas Jugoslaviju i iz aviona možeš odmah prepoznati: sva je crvena od hiljada novih krovova, stotina novih sela, gradova ili naselja. Jugoslovenski narod zna za koga gradi: za Partiju, za Tita, za narod — tj. za sebe! Ti bi danas napisao s još većim oduševljenjem: «..., ovde bi se mogla izdvojiti bezbrojna fakta za plastičnu studiju sa naslovom: Šta je i šta može da stvori socijalizam«

Zbog toga su toliko jadne Tvoje reči upućene prijateljima, sa kojima si se rukovao pre tri godine. Trebalo bi samo da staneš i vidiš njihovo lice, kada im čitam Tvoj članak. Na kraju na njihovom licu ostane samo gađenje, jer Tvoji prijatelji su pošteni umetnici, oni pošteno pomažu svoj narod. Bolje bi bilo da učiš od njih. Mi dobro znamo da će istorija jedanput prema broju Tebi sličnih »pokajnika« proceniti snagu današnje oluje. Isto tako dobro znamo da će odati jugoslovenskom narodu, njegovom Titu, najviše priznanje, zato što su istrajali u borbi za pravednu stvar, zato što je ostala neokaljana njihova petokraka Danica, koja napaja snagom svoje istine sve poštene napredne ljude u svetu. A samo borbi hrabrih pojmo slavu!

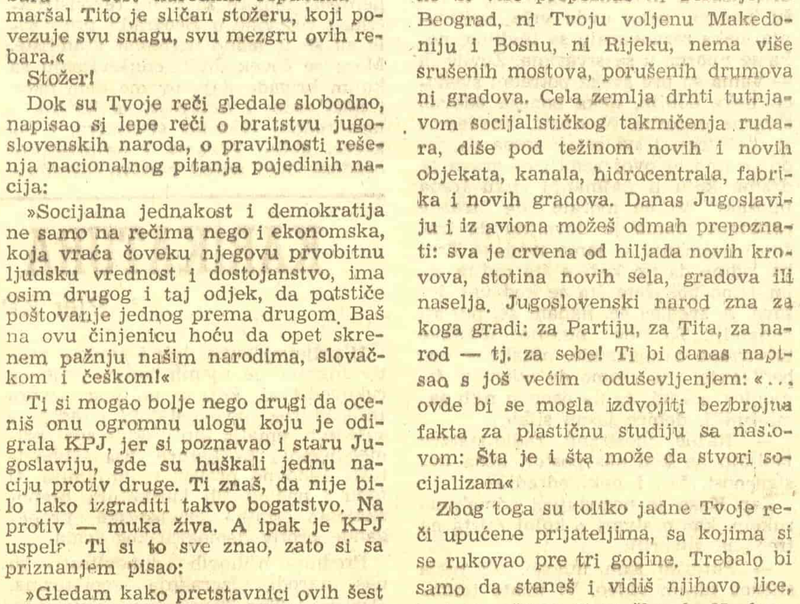

Miroslav Kraljević (1885-1913): U gostionici (fakropis)

FEDERIKO GARSIA LORKA

Povodom trinaestogodišnjice smrti

Posle pobune generala izdajnika jula 1936 godine falangisti su počeli da rastu iz smrada. Najpre su prišli falangi ljudi koji su imali, s pištoljem u ruci, da raščišćavaju svoja lična pitanja osvete, duga, ljubomore, zavisti, ambicije, svega onoga što od malograđanina stvara, u datim okolnostima, najsvirepijeg i nezajažljivog zločinca. Zatim, i vrlo brzo, došao je strah. Strah pred sopstvenim grehom, strah od šiknule krvi, strah od one sve veće i veće gomile leševa koja je kao ogromna planina pretila da munjama i olujama silnim kao vrisak majke ranjenog čeda satre sve krvlju isprskane rugobe obučene u plave košulje i crvene kape. Gomile leševa su rasle a rastao je istovremeno i strah, ludački, zločinački strah talentovanih učenika Torkemade, dok u gromovi i munje sa planine sve više svetlili i svetlili...

U toj naizmeničnoj igri krvi i svetlosti vrisnula je majka Španija bolom ranjene ljubavi. Još više je stegla pušku. Njeno milo čedo, njen sin i pesnik Federiko Garsia Lorka bačen je na gomilu leševa.

Možda u nekom podrumu, možda pred kućom a najverovatnije na širokom drumu već zalivenim krvlju Španaca, krvlju naroda, izdajnički metak mu je prosvirao lepu, pametnu, plodnu glavu. Nije bio jedini. Samo je povećao ogromnu gomilu leševa. Ubila ga je Gvardija Civil, zloglasna španska žandarmerija koju je on, još davno pre svoje smrti ovako opisao u svojoj čuvenoj pesmi »Romansa španske žandarmerije«:

Kljusine su im crne,
potkovice crne.
Ogrtači su im puni
mrlja mastila i voska.
Imaju, i zato ne plaču
lobanje od olova.
Kad drumom dolaze
kao lak im je duša crna.
Noćnici i pogrbljeni
kuda produ, nareduju
tišine tamnog pendreka
i sitnog peska strah.
Prolaze, ako im je volja
i dočaravaju u glavama
ogromne gomile
nekakvih revolvera.

Gvardija Civil progonila ga je zbog ove njegove pesme, tražila je njegovu glavu. General Filhelm fon Faupel, iz »Iberisko-germanskog instituta« uvrstio ga je u listu naprednih Španaca intelektualaca koje je trebalo odmah pobiti čim izbije generalska pobuna u Španiji.

Falangisti su docnije pokušali da ovaj zločin opravdaju nekakvom »greškom«, hteli su da ovo ubistvo pretstave kao rezultat pukog slučaja. Čak su, godine 1944, izdali nekakvu zbirku njegovih pesama, onih njegovih pesama koje ni u kom slučaju ne daju sliku pravoga Federika Garsie Lorke. Ovo izdanje pesama Garsie Lorke uz predgovor falangiste Lusiana de Tahonera nov je i još veći zločin falangista, nov je dokaz, u nizu bezbrojnih prošlih, sadašnjih i budućih dokaza, da je fašizam univerzalni neprijatelj čovečanstva. Kakav pokušaj ostvarenja potpunog zločina! Ubili su mu telo, a osam godina posle ubijaju mu njegovu revolucionarnu narodnu dušu. Brišu mu iz pesama stihove koji govore jezikom borbe i otpora, ne štampaju mu najbolje pesme, pesme ugnjetene, ucviljene i borbene Španije. Falsifikuju njegove misli o poeziji. Falangista Lusiano de Tahonera uzeo je pesnikovu misao da je poezija delom nadahnuće, a većim delom rezultat upornog rada i tehničke obrade, pa je na osnovu toga kritikovao jednu raniju izjavu Garsie Lorke da »nijedan pesnik ne zna šta je poezija«. Falsifikat je, zločin je, kad se s planom i u naročitoj nameri u pesnikovom delu ističe ono što je gola forma ili trenutna zabluda, a svesno prećutkuje ono što je bitno, borbeno i trajno napredno. Falangisti su izostavili i nisu štampali one pesme Garsie Lorke koje izražavaju borbenu, nepokorenu dušu španskog naroda. Oni su posle njegovog ubistva spalili njegove knjige na lomači, na Plasa del Karmen u Granadi, dok su danas prinuđeni da štampaju neke njegove pesme. Nemački fašisti radili su isto: i oni su uništavali napredna dela, ali nisu mogli da unište ono što je postalo svojina naroda. Za čuvenu Hajneovu pesmu »Lorelaj« nemački nacisti su tvrdili da joj je autor neki nepoznati nemački pesnik.

Federiko Garsia Lorka
(crtež Gregorija Prijeta)

Španski narod, međutim, poznaje dela Garsie Lorke. Španski narod u mnogim njegovim pesmama vidi svoj bol, svoju borbu, svoju krv.

Federiko Garsia Lorka, u periodu monarhističke diktature, bio je najizrazitiji pesnik Španije. Bio je napredan jer je pripadao narodu. U tome je bio njegov antifašizam i zato je pao među prvim žrtvama koje je dao španski narod u borbi za slobodu i nezavisnost. Stav Garsie Lorke bio je kako on sam kaže »narodni u naročitom smislu, u odnosu na Španiju«.

Španska narodna umetnost bila je osnov svih njegovih pesničkih i dramskih stvaranja.

Od njegovih mnogobrojnih pesama naročito se ističu dva ciklusa: »El cante jondo« (Ciganske pevanje) i »Romancero gitano« (Ciganski romansero).

Plač i bol cigana u atmosferi punoj krvi, to je sadržaj narodnih pesama Andaluzije u kojoj se pesnik rodio. Takav sadržaj u narodnim pesmama Španije dobio je svoj puni oblik za vreme diktature. To je takođe duboko ušlo i u sadržaj pesama Garsie Lorke, a naročito u pesme ciklusa »Ciganski romansero«. »Ciganski romansero« u veliko odražava bol ugnjetenog naroda Španije.

Ali, Garsia Lorka je tako isto izražavao i potrebu za borbom, potrebu otpora ugnjetačima i nasilnicima, koje je on u svojim pesmama personificirao u zloglasnoj »Gvardiji civil«, španskoj žandarmeriji. U tome smislu značajna je njegova pesma »Hapšenje Antonjita el Kamborija na putu za Sevilju,« iz ciklusa »Ciganski romansero«. Garsia Lorka u toj pesmi žali što ugnjeteni ne ustaju na otpor. Antonija su uhvatili petorica žandarma i vode ga u zatvor. Pesnik mu kaže:

Antonio, ko si ti?
Kad bi se zvao Kamborio,
izvor bi otvorio
sa pet mlazeva krvi.
Niti si ti sin čiji,
Niti si pravi Kamborio!
Nema više onih Cigana
koji planinom idu sami-
Drhte handžari stari
zaboravljeni u prašini.

Federiko Garsia Lorka bio je i u Njujorku koji je na njega ostavio utisak ogromne kratkovidosti. U zbirci »Pesnik u Njujorku« on piše:

Aj, Harlem, aj, Harlem, aj Harlem!
Neuporediv je bol tvojih ugnjetenih očiju,
tvoje ustreptale krvi sred pomračenja,
tvoje blistave gluvoneme snage u tmici,
tvog velikog kralja zarobljenika,
obučenog u lakeja.

Skoro sva dela Garsia Lorke puna su preplitanja smrti i ljubavi. Taj problem, problem smrti i ljubavi Garsia Lorka crpe neposredno iz narodne lirike. To je sadržaj celokupnog njegovog pesničkog stvaranja. Ali Garsia Lorka je osećao neizmernu ljubav za životom. Čak i u stihovima »Romansera«, u najtragičnijim pesmama pesnik ističe pobedu života na i smrću.

Garsia Lorka je pisao i drame. U njegovim dramama najjače se ispoljila ideja borbe dobra i zla, koja dominira u skoro svim klasičnim delima Španije.

U njegovoj poznatoj drami »Mariana Pineda« junakinju rukovodi ideja pravde, poštenja i dobra. Mariana Pineda bira radije smrt nego da izda čoveka koji učestvuje u zaveri protiv kralja. Mariana Pineda ume visoko da sačuva svoju čast, uprkos bezbrojnih pokušaja sa svih strana da je slome.

Ona kaže:

Ja znam šta je Sloboda.
Najdraže na ovome svetu,
Jer ja sam sama... Sloboda.
Krv svoju dajem, znaj tvoja je.
U njoj krv je svakog živog stvora.

U toj drami grupa devojčica, opisujući muke Mariane Pinede, peva jednu staru špansku dečju pesmicu:

Aj, kakav dan u Granadi, pun tuge,
i kamenje bi zacvilelo
kad vidi Marianitu da umire
na gubilištu, jer neće da odaje.

Mariana sedi u svojoj odaji
i ne prestaje da razmišlja:
»Kad bi me Penrosa video
kako vezem zastavu Slobode«.

U dijalogu između Pedra zaverenika protiv kralja i njegove verenice Mariane, Pedro kaže:

»Ne boj se Marianita! Zeno moja,
moj životе!
Zavera je u najvećoj tajnosti. Ne boj se!
Zastava koju vezeš lepršaće ulicama!
U snažnim srcima i usklіku naroda.
Sloboda za kojom svi duboko uzdišu
Gaziće tvrdom zemljom širokim
stopama srebra!

»Marina, šta je čovek bez slobode? Bez one harmonične i čvrste svetlosti koju oseća srcu? Zar bih mogao da te volim da nisam slobodan, kaži? Zar bih ti dao ovo sigurno srce da nije moje?«

Garsia Lorka je pored pisama i drama osnovao i rukovodio pozorištem »La Baraka«, s kojim je putovao od sela do sela i od grada do grada Španije. Poznati čileanski revolucionarni književnik Pablo Neruda piše »da su čak najzabačenija sela Kastilje znala za ovo pozorište. Zahvaljujući Garsiji Lorki, nastavlja Neruda, Andalusci, Asturijanci, Ekstramadurci, došli su u mogućnost da se upoznaju sa pesnicima, čije su besmrtne pesme tinjale do tog vremena u njihovim srcima. Federiko ih je probudio svojim priredbama.«

Španski pesnik Damaso Alonso piše da je ovo pozorište, čiji se repertoar sastojao od nekoliko klasičnih dela Lope de Rueda, Servantesa i Lope de Vega — « bacilo u srce Španije plodno seme istinske umetnosti«.

Federiko Garsia Lorka isto kao i junakinja njegove drame, Mariana Pineda, izabrao je radije smrt nego da bude živ sahranjen. Ubijen je od strane falangista, jer je bio narodni, jer je voleo narod. Od toga vremena hiljade najboljih sinova i kćeri Španije, seljaka, radnika, intelektualaca, omladine, doživeli su sličnu sudbinu i njihova tela leže danas po grobljima gradova i sela širom ove napaćene zemlje.

R. N.

Fedor Vaić: Ilustracija za »Romansu španske žandarmerije«

Jedno novo delo o Mickjeviču

Posle oslobođenja, književna delatnost u Poljskoj znatno je porasla. Jedna od velikih manifestacija na polju književnosti demokratske Poljske svakako je bilo ovogodišnje dodeljivanje književnih nagrada lista »Odrodzenje« («Preporod«). Prvu nagradu dobio je talentovani poljski pisac Mječislav Jastrun. Žiri za dodeljivanje nagrada bio je sastavljen od Ježi Andžejevskog, Tadeuša Breze, Zofje Dembinjske, J. Ivaškjeviča, Karola Kuriljka, Zofje Nalkovske i Stefana Žulkjevskog. Jastrun je nagrađen za delo »Mickjevič«.

Mječislav Jastrun je napredni poljski pisac i istaknuti filolog. Godine 1929 on je objavio svoj rad o J. Slovackom. Posle toga je, do samoga rata, radio kao profesor poljskog jezika. Za to vreme Jastrun se bavio književnim radom i objavio četiri zbirke stihova.

Za vreme okupacije držao je predavanja u Varšavskoj ilegalnoj školi i u isto vreme štampao svoje pesme u demokratskoj ilegalnoj štampi.

Pišući o Jastrunovom delu »Mickjevič«, poljska štampa ističe da je to »najinteresantnija knjiga u poslератnoj poljskoj književnosti«, podvlačeći da je to »jedinstven primer biografije, studije i romana u isto vreme«. Čestitajući Jastrunu, uspeh, Jaroslav Ivaškjevič je između ostalog rekao: »Držeći se formalno odredbi pravila za nagrade lista »Odrodzenje«, mi smo te nagradili za prozu, za tvoju lepu prozu. A, ustvari, to je nagrada za poeziju: definicija tvoje knjige, koja se svakome nameće i koja možda najbolje ocrtava njenu vrednost jeste: pesnikova knjiga o pesniku«.

Poljska kritika ističe ono što je u Jastrunovoj knjizi najglavnije: analiziranje Mickjevičeve ličnosti ne istrgnute iz društva i života, već na bazi društvenih prilika u Poljskoj toga doba. »To je — kaže kritika — mogao dati samo pesnik marksist«.

Jastrunovo delo je plod dugogodišnjeg izučavanja Mickjevičeve ličnosti i delatnosti, plod izučavanja istorije poljskog naroda, prilika i događaja Mickjevičevog vremena. To je prvi put u istoriji poljske književnosti, podvlači poljska kritika, da je Mickjevič prikazan u pravoj boji: ne kao zaneseni mistik, ne kao egzaltirani nacionalist, već kao pravi veliki čovek svog doba, kao internacionalist i pobornik oslobođenja svih ugnjetenih.

G. A.

Prvi broj časopisa Kongresa pristalica mira

U Parizu je pre nekoliko dana izašao prvi broj časopisa »Pristalice mira«, organa Izvršnog komiteta Svetskog kongresa pristalica mira. Ovaj broj donosi članke talijanskog senatora Emilija Serenija, zamenika generalnog sekretara SSF Meberta, bivšeg meksičkog predsednika Basara Kardenasa, libanskog javnog radnika Tabeta, američkog književnika Alberta Kana, kao i književne priloge Pjera Kota. Ilje Erenburga i čileanskog pesnika Pabla Nerude.

DVA PESNIKA KORUŠKIH SLOVENACA

Prežihov Voranc: „SOLZICE"

Teško bi bilo danas naći čoveka koji čita, i prati razvoj naše literature, a da nije imao dosada u rukama jedno ili više dela Prežihova Voranca, i da ne bi mogao reći da je to jedan od njegovih najmiliji i najbližih pisaca, da je knjiga Prežihova ona koju toliko mnogo ceni. Prežihov Voranc je danas zasluženo i opravdano na vrhu slovenačke literature, zbog svoje izuzetne umetničke snage i realizma kojom i u kojem je on, kao malo ko, postavio i dao svom snagom svog epskog talenta, ogledalo nedavnih i savremenih dana. Prežihov Voranc je u svom dosadašnjem umetničkom stvaranju objavio tri velika romana: »Požganica« (1939), »Doberdob« (1940) i »Jamnica« (1945), zbirku novela »Samorastniki« (1939), kao i zbirke putopisa i crtica. Tim delima on je sada dodao još zbirku za omladinu »Solzice« (»Đurđevak«). (»Mladinska knjiga«, Ljubljana, 1949, str. 107).

Umetnički put Prežihova je započet još pre 20 godina. Tada još sav u okvirima autobiografskih zanimljivosti, nedorečen, u mnogočemu nepotpun u realističkom opisu, još uvek više ili manje primer »socijalne« literature, naklonjene ka naturalizmu i reporterstvu. Ali novele, koje je počeo objavljivati 1935 godine, dakle posle deset godina, bile su već plod zrelog umetnika i kao takve izazvale su neobičnu pažnju i čitalaca i kritike, i odmah ih i osvojile. Ime Prežihova Voranca prešlo je iz redova jedva zapaženih pisaca u red najpoznatijih u slovenačkoj literaturi. Dalja dela, snažna i potresna svojom sadržinom o životu i borbi koruškog naroda, puna stilskih lepota i savršenosti kompozicije, pokazala su do kakve visine se uzdizao pisac u svom stvaranju i umetničkom oblikovanju i potvrdila da je došlo vreme njegovih zrelih dela, o čemu dovoljno jasno svedoči i njegova poslednja zbirka za omladinu »Solzice«.

Dosadašnje stvaranje Prežihova još čeka tačnu i detaljnu literarno-kritičku analizu, koja treba da mu odredi ono mesto u slovenačkoj literaturi koje mu pripada, a naročito da ga pretstavi u dovoljno zasnovanom i jasnom literarno-kritičkom prikazu mladoj generaciji, koja izgleda danas malo piše po ugledu na stvaranje i put Prežihova Voranca.

Epska priroda Prežihova, koja proizilazi uvek iz naprednih društvenih shvatanja, koja je stvorila dela, prožeta izvornim izrazom i stilom, dela koja obuhvataju život koruškog naroda s njegove »velike« i »male« strane, izvajana do grandioznosti, potresna i mirna, ta epska priroda je u »Solzicama« — literaturi namenjenoj omladini — oživela u svojoj punoj snazi. Slovenačka omladina, odnosno slovenačka literatura dobila je novu knjigu, koja je s obzirom na sve to dragocena novina. Uvod, odnosno posvetu, napisao je sada već preminuli Oton Župančič. Pesnik »Cicibana« i tvorac moderne slovenačke omladinske i dečje literature zaista je bio pozvan da kaže u posveti svoj sud, koji je znao samo on. Izrekao ga je pun iskrenog divljenja dubini, lepoti i istinitosti »Solzica«.

Težnja za istinom prožima celokupno Prežihovo stvaranje. Ova težnja i strast za istinu rodila je i stvorila likove i sudbine u njegovim novelama i romanima, koji su tako nemilosrdno i umetnički sugestivno raspršili sve veštački satkane velove o seljačkim idilama, o životu radnika i sitnog seljaka pod Pecom i Obirom, o Koruškoj, tom danas ponovo perfidno prodatom delu naše zemlje, čiju nam prvu prodaju prikazuje roman »Požganica«. Ova strast za otkrivanjem istine o životu prožima i »Solzice« od prve do poslednje priče. Možda malo kog pisca u tolikoj meri i tako uspešno odlikuje taj postulat umetnika kao baš Prežihova, a baš zbog toga su i »Solzice« tako daleko od svake suve i dosadne didaktike, odnosno idealiziranja detinjstva i mladosti. Prežihov je uzeo iz svog detinjstva, koje je proveo u Slovenačkoj Koruškoj još pod dvoglavim orlom, nekoliko najkarakterističnijih, tipičnih događaja i stvorio iz njih jedanaest priča, toliko istinitih, lepih i potresnih, da dečja duša može da bude samo srećna što je dobila takvo delo, dostojno »Cicibana«.

A pored težnje za istinom treba dodati još jednu značajnu stranu Prežihova kao pisca, koja je isto tako do bila svoje mesto u »Solzicama«. Radi se o tome, kako pisac zapaža ovaj ili onaj događaj u životu, ovaj ili onaj lik i kako on to svoje zapažanje izražava u svom umetničkom delu, kakvom idejnom i životnom poantom. Taj problem umetnikove percepcije i umetničke kreacije te percepcije, koji se postavljao i postavlja pred svakog pisca i koji treba da rešava svaki pisac sam, uvek u skladu sa svojim pogledom na svet i metodom, morao je da reši u svome stvaranju i Prežihov Voranc i on ga je rešio uspešno, stvorivši svoj sopstveni umetnički izraz, »samorastniški«, ako možemo tako da kažemo. U vezi s tim, samo da napomenemo, kako je jedinstveno prikazana, obrađena i kreirena u crtici »Levi džep« tragika gladne dece koja mole za komadić hleba kod suseda. Beda ove dece, opis kako gaze zimi sneg, kako se ponašaju, prizor kada gladni Mace pokaže svoj levi džep i kaže: »Teta, ovde je još jedan džep« — taj detalj iz obimnog Prežihovljevog literarnog stvaralaštva dokazuje kako je sjajno ovaj pisac za sebe rešio taj problem.

Bilo bi verovatno suvišno isticati da Prežihov Voranc dobro zna kakav treba da bude naš sutrašnji građanin, danas još dete; šta i kako treba umetnikova ruka da piše da bi se u savesti tog, danas malog savremenika, deteta, već u danima rane mladosti usadile i preko literature najlepše čovečanske osobine, osećanja i karakterne crte, koje treba da poseduje čovek socijalističkog društva. Baš to je ideja i sadržina Prežihovljevih »Solzica«. Njihova sadržina je jednostavna i istinita. Jedanaest sitnih pričica, primera realističke književnosti za omladinu, koje će zbog svoje životne istinitosti snažno uticati na mladog čitaoca, obuhvatiju teme kao što su: ljubav prema rodnom domu, poštovanje rada, drugarstvo i prijateljstvo, hrabrost, patriotizam, mržnja prema eksploatatorima, ljubav prema zemljacima, duboko saznanje kako živi i ugnjetava eksploatatorsko društvo i njegovi protagonisti itd. Svako od tih saznanja, odnosno istina, koje je Prežihov sam doživeo u svojoj mladosti, našlo je odraz u ovoj ili onoj priči. Ova autobiografska crta u »Solzicama« je bez sumnje mnogo doprinela realizmu, kao i samome izboru tema, jer je život sam pokazao, šta i kako treba pokazati, razotkriti i napisati, da bi se pred mladim čitaocem što vernije prikazala slika nepovratne i nepobeđene prošlosti, da bi u njemu još jače rasplamteo plamen ljubavi prema sadašnjici.

U »Solzicama« su oživeli u svom punom koloritu i raznolikosti zemlja, rodni kraj piščev, rođaci i zemljaci, siromasi i bogataši, kapitalisti i radnici, ljubav i mržnja, rad i radost, patnja i glad, sve što je nekad pratilo i prati koruškog čoveka od zore do mraka od rođenja do groba. Treba se samo malo uživeti u bedu dece iz priče »Levi džep«, razočarenje Aneja i Lenčke iz pričice »Nagrada«, neobično potresno »Pismo« ili u toplu pričču o slovenačkom pozdravu »Dobro jutro« i sve druge, da se oseti i sazna kako su snažno umetnički prikazani sitni događaji i kakvu veličinu su dobili pod Prežihovljevim perom. Sve se ovde slilo: ideja, sadržina i realistički prikaz, dinamika i plastičnost, jedva primetna objašnjenja stvari, koje dete na prvi pogled ne bi moglo da shvati i razume, kristalno jasna konstrukcija rečenica, jednostavnost izraza, prisni narodni jezik. Iz tih sitnih crtica izrasla je čvrsto komponovana slika nekadašnjeg života, umetničko delo i dokumenat. Visoka, narodna, socijalno pravedna i borbena etika prožima svaku priču. Ona će biti kao balzam za mladu dušu, biće razumno saznanje deteta, koje će širokoo otvorenim očima, i uzbuđenom dušom, pratiti život i nevolje svojih novih poznanika iz Prežihovljevih »Solzica«. Saznaće o njihovoj ljubavi za drugove (»Potolčeni kiamoh«), o samoodricanju i požrtvovanju (»Tri pisanke«), o nacionalnom ponosu (»Pismo« »Dobro jutro«,) o iskorišćavanju radnih ljudi (»Višja matematika«, »Nagrada«), o pobeđivanju straha, o ljubavi prema majci (»Solzice«) itd. To je idejna poanta, utkana i protkana istinitom pričom života, to je ponovo epika sjajne zbirke novela »Samorastniki«, sada u smanjenom obimu i meri za decu.

Baš zato je mogao Župančič da napiše u svom uvodu sledeće:

»Još jedanput otvaram »Solzice«. Da li je moguće lepše prikazati majku, njenu ljubav prema detetu i dečju ljubav prema njoj? Kod nas je mogao ovo samo Cankar.

Evo: žena pred kućom, u zoru, prima đurđevak iz Vorančevih ruku! To je prizor satkan iz same svetlosti, zar to nije Bogomila, kad je obvije duga? Takvu lepotu je mogao kod nas stvoriti samo Prešern.

... Prežihova Voranca možemo i moramo staviti u isti red s našim najboljim imenima«.

A najbolji i najveći pisci naše literature uvek su posvećivali najlepše strane omladini. Tu je Levstik, tu su Župančič i drugi. U tome je njihova sveobuhvatna, topla ljubav prema budućem, srećnom, a prvenstveno slobodnom čoveku. U njihov krug uneo je Prežihov svoje »Solzice«. Prežihov je tim svojim delom stvorio jednu od najlepših omladinskih knjiga slovenačke i čitave jugoslovenske literature i time u punoj meri ispunio svoj umetnički dug, opravdao nade. Njegove pričice postale su odmah svojina naših malih i najmlađih. Može li da doživi pisac veće priznanje?

Bojan ŠTIH

Zapis o Otadžbini

»Naša Partija i naša zemlja ne boje se istine. Jugoslavija je mala socijalistička zemlja, na čijoj je strani pravda, a pravda nije uvek tamo gde je veličina i sila, gde je veći broj.«

Borba, utorak 23 avgust 1949.

Grumen zemlje i pramen neba,
Za dan, za san, i za slobodu.

Uzvitla li se strašna li bura,
Boru —
Šta treba —
Mome narodu?

On stoji, prav i čista čela,
Sred mržnje, nevere, i bola vrela.
On je, u burnom moru,
Mirna ta stena sura,
Plamen, u noći, neugasiv, sred vetra,
Srce kom nema do u beskraju metra.

Uzvitla li se strašna li bura,
Boru —
Šta treba —
Mome narodu?

Da se bori, ma bio i sam.
I da izbori... Život ne mre.
More pao je poslednji jaram;
List za listom, sloboda sveta grc.

Ništa.
Grumen zemlje i pramen neba,
Grumen: sva zemlja.
Pramen: sve nebo.
Ništa, a sve,
Za dan, za san, i za slobodu.

Hvar, 24 avgusta 1949.

Dušan MATIĆ

Ljubica Sokić: Orlet

ANDREJ ŠUŠTER-DRABOSNJAK

NARODNI PESNIK I DRAMATIČAR SLOVENAČKE KORUŠKE

Prilog Slovenačke Koruške našoj kulturnoj istoriji daleko je veći nego što i sami zamišljamo. Ideja slovenačke, jugoslovenske i slovenske zajednice i shvatanje nužnosti čvrste međusobne povezanosti je u prošlosti često bivala jača u našim perifernim pokrajinama nego li u centru.

Uzrok tome prvenstveno leži u tom, što su ove pokrajine bile izvrgnute stalnom otuđivanju i opštem imperijalističkom nadiranju. Zato su u prošlom stoleću velike patnje, a pokatkad i osećanje usamljenosti, ponegde radali fantastične, romantične i politički nerealne ideje: s jedne strane ideju o zajedničkom ilirskom jeziku (Vraz), a s druge čak i o nekom svesloveskom jeziku, koji bi sjedinjavao sve Slovene, kako je to, pored ostalih, zamišljao i koruški romantičar Matija Majer Ziljski. Ipak treba odmah istaći da je ideja »Ujedinjene Slovenije« već u Majerovom vremenu imala vatrenih pobornika u Koruškoj. Ta ideja i svest da Koruška kao bitni deo pripada slovenačkom telu već je krajem Prvog svetskog rata dala divne borce, koji su s oružjem u ruci pošli u boj za slobodu Slovenačke Koruške. Legija koruških boraca, čija istorija, nažalost, još nije napisana, dala je već tada časne žrtve i otuda je sasvim razumljivo što je na nedavnoj Koruškoj izložbi u Ljubjani visila slika poručnika Malgaja uz slike koruških partizana, koji su jedini na teritoriji Trećeg Rajha digli oružje protiv hitlerovskih nacista i imperijalista.

Tradicionalna borbenost Koruških Slovenaca, dokazana već u bojevima Korotanskih Slovenaca u prvim stolećima njihovog pojavljivanja u istoriji Evrope, kao i u borbama protiv Turaka i u prvoj slovenačkoj seljačkoj buni 1478 godine, a naročito u vekovnoj teškoj i upornoj borbi protiv neprekidnog tlačenja, odnarođivanja i planskog uništavanja, koje je svoj vrhunac dostiglo u iseljavanju Slovenaca od strane hitlerovaca — ispoljila se i u prošlom oslobodilačkom ratu u herojskoj borbi koruških partizana. I baš ta vekovna borba je najjači dokaz njihove nacionalne svesti, jer su se u nejednakoj borbi održali i održavaju se već više od hiljadu godina.

Kad se nisu mogli boriti oružjem, borili su se knjigom, pisanom i štampanom. »Mohorjeva družba«, koja među svojim saradnicima beleži i ime Ivana Cankara, izdala je za vreme svog dugogodišnjeg delovanja u Celovcu (od 1860 do 1918) oko 19 miliona primeraka slovenačkih knjiga.

Jedna od originalnosti naše Koruške jesu i njeni »bukovniki« — obični ljudi iz naroda koji su prepisivali raz ne spise na maternji jezik i time dokazivali slovenačku nacionalnu i narodnu zajednicu našeg žilavog življa u Koruškoj. Iz njih se izvila izvanredna narodna i nacionalno-kulturna pojava ličnosti pesnika i dramatičara s kraja XVIII i početkom XIX veka Andreja Šuštera-Drabosnjaka, koji dosada čak ni među Slovencima izvan Koruške nije dovoljno poznat, iako mu je njegov zemljak dr Fr. Kotnik, neumorni istraživač koruškog pozorišnog folklora, posvetio više studija.

Drabosnjaka je za istoriju slovenačke književnosti dr. Kotnik takoreći ponovo otkrio 1913 godine kad je o njemu objavio svoj prvi spis koji je izazvao snažan odjek Otona Župančiča u »Slovanu« 1914 godine. Župančič je tu pored ostalog napisao i ovo: »...Sve je uzalud — ja bih se s Drabosnjakom još želeo sresti... to je duh našega duha... Mučio se u životu, borio se pesmom... među mnoštvom slabih, našao sam dva stiha snažna u svojoj jednostavnosti, dva stiha kao dve odvaljene stene. Dva retka tako elementarne, snage, kao stihovi koje su pisali biblijski proroci. U ta dva stiha on je zbio sav gnev svoj i svojih zemljaka:

Vino pije moj sovražnik noj gre prate jest
jaz mam pa glih tui doro (dobro)
da mam ano dobro viest.

Velik je Drabosnjak u ta dva stiha; u njima je izražena tragika, ne samo njegova lična, nego i tragika sva kog slovenačkog Korotana».

Ali Drabosnjakova veličina leži još negde drugde: u njegovom radu za slovenačko narodno pozorište. Kroz ceo srednji vek, a neko vreme i u novom veku, prikazivala su razna manastirska i dvorska pozorišta biblijske igre, dok je narod prikazivao svoje narodne pasiome i igre iz svetog pisma, koje su pokatkad sadržale toliko komičnog i narodski slobodnog duha, da su ih progonile i svetovna i crkvena vlast, koja je želela da ove igre budu samo kao pomoć predikaonici. Ali je komedijsko-pozorišni elemenat bio neukrotiv i često puta jači, a istovremeno je bio originalan i narodski, jer se nije dao toliko vezati za propisani tekst, već se služio impovizacijama. To se naročito odnosi na raznovrsne »tajfline«, đavole, vragove i sotone, te Harlekine i Pavlihe biblijskih igara, koji su kod publike imali najviše uspeha. Tako nam čak i Valvazor saopštava da su studenti koji su — verovatno za vreme pretstavljanja — »Raja« u Ljubljani u vremenu od 1657 do 1660 igrali đavole, imali toliko uspeha da je neki brezovički seljak najstrašnijeg od njih pozvao svojoj kući te se tamo odeven kao đavo, »ukazao« njegovoj ženi, koja je bila ljuta pijanica. Pomoću njega seljak je pokušao da uplaši ženu i odvikne je od pića.

Kod Drabosnjaka ima vrlo mnogo narodskog humora. Prema podacima koje je prikupio dr Kotnik, Drabosnjak je preveo i priredio »Pasijon-igru«, »Božićnu igru«, »Igru o izgubljenom sinu«, »Igru o Amanu i Esteri«, »Egipatskog Josifa« i »Bogataša«. »Božićnu igru« i »Igru o izgubljenom sinu« modernizovao je (1934 i 1935 g.) Miklauž Kurent i prekrojio ih na svoj način, čime su se one mnogo udaljile od Drabosnjakovog shvatanja. Kod takvih dela su jezik i stih, tako međusobno povezani da ih moramo ostaviti u prvobitnom obliku ako želimo uživati u govornoj komici i humoru, koji katkad svojom epičnošću nadoknađuju dramatičnost.

Sem toga nama mora biti jasno i ovo: materijal Drabosnjakovih dela je opšta svojina, te se zato ne može ni tvrditi da je njegov koncept bio sasvim originalno delo, jer su takve igrice lutale po celoj Evropi, kao i izvesni motivi narodnih pesama. Svuda gde su ih primili udahnuli su im i dali ponešto svoje i zato su ih opravdano prisvajali. A to naročito važi za igre čija je skoro svaka pretstava morala biti podešena za glumce izvesnog kraja i zato su razni prepisi jedne iste igre tako različiti među sobom. »Duh kraja« (genius loci) je više ili manje utiskivao svoj pečat prema tome kolika je bila njegova tvoračka snaga. Ni najmanje ne sumnjam u izvanrednu stvaralačku snagu Drabosnjakovu, koja se naročito oseća u »Igri o izgubljenom sinu«. Profesor pozorišnog folklora na Moskovskom universitetu, Petar Bodatirev, koji je prošle godine predavao u Ljubljanskom pozorištu, i koji po svom radu opravdano spada među najistaknutije stručnjake na tom području, naročito je upozoravao da kod takvih dela treba prvenstveno ističi ono što je domaće. A u prvom redu je to jezik, a zatim domaći duh. Drabosnjak je svoje igre ista toko učinio našima kao i Linhart. On nije bio toliko učen kao ovaj, — sam kaže da je «on poredni paver v Korotane« (običan seljak). I ma da njegov pesnički duh nije imao takvih krila da se vine u olimpiske visine, on je ipak leteo i pevao svome slovenačkom koruškom narodu, i pomogao mu svojim dramskim delima da uspostavi narodno pozorište. Ali značaj nejgovog rada nije samo pokrajinski. Kad bude konačno napisana istorija slovenačkog pozorišta. Drabosnjak će svakako dobiti časno mesto uz Linharta.

Rukopisi Drabosnjakovih dela su nažalost izgubljeni, pa čak i nepoznati. Uzevši u obzir sve okolnosti pod kojima je radio, moramo mu se diviti i voleti ga. Veći narodi svaku mrvicu iz svoje pozorišne istorije uveličavaju, naročito u očima manjih naroda, a mi pokatkad ne vidimo ni ono veliko i lepo što imamo. Ne želim preuveličavati umetničku vrednost Drabosnjakovog dramskog rada, ali ipak vrednost njegovog rada nije samo kulturno-istoriska, već je u datim srazmerama velika u okviru naše pozorišne istorije. »Igra o izgubljenom sinu« je dostojna da je takvu kakva je prikaže i profesionalno pozorište. Potreban je samo reditelj koji ima smisla i sluha za priprostu narodnu umetnost kao i za narodno-slvenački duh ove Drabosnjakove igre. Dok Nemci svoga Hansa Saksa uzdižu do neba, kod nas široka javnost jedva da zna da je od 1768 do 1825 u Slovenačkoj, Koruškoj živeo ovaj priprost seljak koji je pisao pesme i pozorišne komade.

Isto tako je sasvim zaboravljen i jedan od Drabosnjakovih prethodnika na pozorišnom polju, Anton Košutnik (1683-1745), koruški Slovenac, iz Trbiža, koji je napisao i izdao tri drame na latinskom jeziku i prema tome je prvi dosada poznati Slovenac koji se bavio dramskom književnošću. Matija Majer-Ziljski je 23 juna 1858 napisao u »Novicama« članak »Slovenska gospoda«, u kome se vatreno zauzima za slovenačko pozorište i dramu, koji bi trebalo da spasu naše gradsko stanovništvo i malograđanstvo od odnarođivanja i da ga odvrate od »nemškovanja«. Pored toga njegov je članak značajan i po tom što nasuprot raznim uskogrudostima tadašnjih ljudi brani komade s ljubavnim zapletima, dok odbacuje jevtino lakrdijašenje koje su gajila nemačka provincijska pozorišta.

Vrlo malo je poznato i to da je Koruški Slovenac Jaka Špicar posvetio Drabosnjaku pažnju u svojoj narodnoj drami u pet činova pod naslovom »Drabosnjak«, koja je isto tako vredna da je baš danas prikažu naše narodne pozornice. Mi suviše malo poštujemo izvesne svoje stvari, što je još uvek posledica žalosne prošlosti koja nam je vekovima naturala poštovanje samo tuđih, makar i neznatnih dela, a omalovažavanje domaćih.

Zaista je Koseski pre sto godina zapiisao suštu istinu: »Ko sam sebe prezire, podloga je za tuđinčevu petu«.

Drabosnjak je jedinstvena pojava slovenačkog dramatičara u našoj prošlosti. U vremenu kad je talas germanizacije počeo po Koruškoj i drugde potiskivati slovenački jezik i planski ga uništavao zajedno sa slovenačkim življem, ustao je ovaj koruški seljak i odupro se. Jednog dana su ga uhapsili i zaplenili mu knjige jedino zato što su bile pisane na slovenačkom jeziku. Potrebno je samo malo zadubiti se u tadašnje doba i prilike, pa ćemo odmah shvatiti i patnje koje je morao podnositi. Drabosnjak nije imao uza se nikakvog barona Cojsa kao što su ga imali Linhart i Vodnik. Drabosnjak je imao samo sebe i slovenački koruški elemenat. Troškove za štampanje svojih knjiga je morao snositi sam. Uzmemo li u obzir sve okolnosti pod kojima se borio za razvoj slovenačkog narodnog pozorišta, tek onda nam se pred očima ukazuje istinska veličina njegovog rada. A šta su u tom vremenu, pa i docnije, na kulturnom području dali nemački doseljenici u Koruškoj? Slobodno možemo reći — ništa. A baš u to doba stvaralačka snaga slovenačkog koruškog čoveka manifestovala se u pojavi brižinskih spomenika, u pojavi »bukovnika«, u piscima od Drabosnjaka do Voranca i Elera. U Vorancu i pesniku Eleru, književnost Koruških Slovenaca se uzdigla do zavidne visine, iako Elerove pesme još nisu dobile ono umetničko priznanje (izuzev od Podbevška u njegovoj »Slovenskoj lirici«) koje zaslužuju. Tolika stvaralačka snaga je moguca samo kod onog koji je izrastao iz zemlje, koji niče iz nje i koji je deo nje same.

Takav je i Andrej Šuštera-Drabosnjak u svojoj »Slovenskoj abecedi« i u »Igri o izgubljenom sinu«. Ova poslednja je na izvesnim mestima sasvim rableovski humoristična, naročito u prizoru kad izgubljenog sinastudenta u zabačenoj krčmi svuku do kože i opljačkaju. Njegov je sluga rođak Pavlihe i Harlekina i mudruje na svoj način:

»Kaj mata zano komedijo
z mojim gospudom, babe,
kir sta ga zmiram luble
zvo rade?« itd.

Ništa manje komičan nije ni inkarniranj prolog (Prologus), koji između ostalog kaže:

»Jes pridem k vam z imenom Fronc;
Jes bom vam povedov Komedije začetk in konc,
Jes vas prosim, kna mejta mene za norca,
In poslušajte Komedijo do konca.
Jes vam povim, da vsaki doro poslušej in glej,
Doklir na bo Komedija naprej,
Da bo se vam lih špask zdevo ali pa mivo (milo)
Mi kna mormo špilati ali kna bote tiho!
Zakaj eno vso radi slišijo in vedo,
Kadar mata smeh — pa velko rajmov zamudijo...«

Tako narodni Parolkus moli za što veću pažnju i za što manje smeha da bi tekst što pažljivije slušali. A na kraju se ističe sasvim po načinu »commedie dell' arte«:

»Prosim vas, kaku sim vam povedov preej,
Da nobedn per Komediji ne pladrej!
Mi se bomo dobro pomujali,
Zatu bota nas tudi dobro plačali« itd.

Takvog narodnog homura i dovitljivosti je u ovoj igri obilno i uveren sam da bi ona, glumački uzorno i verno prikazana, postigla zavidan uspeh. Ali bi se moralo prikazati i u vernoj interpretaciji koruškog narečja, jer baš ta jezično-folklorna patina ima naročiti čar. Da je takav prikaz ne samo mugoć nego i uspešan, dokazuju nam i dva velika uspeha našeg pozorišta: »Boter Andraš« i »Primorske zdrahe«. U to sam ses prvi put uverio kad smo godine 1939 u originalnom Linhartovom jeziku prikazali »Županovu Micku«, što me je ohrabrilo te sam se odmah bacio na rad na »Kranjskim komedijantima«.

Još prošle godine je dr Kotnik najavio izdavanje Drabosnjakove »Igre o izgubljenom sinu« u »Mohorjevoj družbi« Želeti je da se to delo što pre pojavi jer ono nije samo važan kulturno-istoriskj dokumenat slovenačke Koruške, već i slovenačkog narodnopozorišnog stvaralaštva uopšte.

Bratko KREFT

Prilozi naših književnika u ilustrovanom listu „Čuvari neba"

U svome osmom broju, posvećenom Danu Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva, vazduhoplovni ilustrovani list »Čuvari neba« donosi, pored ostalog zanimljivog materijala, i nekoliko priloga naših književnika. Na kratko vreme pre proslave Dana vazduhoplovstva jedna grupa naših pisaca boravila je nekoliko dana kod naših avijatičara u njihovim bazama i odatle ponela najdublje utiske. To što smo videli, osetili i naučili — piše Ivo Andrić u članku, objavljenom u ovom broju lista »Čuvari neba« — javiće se, ja verujem, pre ili posle u radovima naših drugova, ma kad, ma u kojoj meri i ma pod kojim vidom«. U listu su objavljeni članci Iva Andrića (»Ono što je ovako iznenadilo pisca mora obogatiti njegovo delo«) i Roksande Njeguš (»Velika škola«), pesme Čedomira Minderovića (»Pesme pilota«), Desanke Maksimović (»U Čajevca, u pilota...«) i Vladimira Pitovića (»Na aerodromu«) i likovni prilozi naših poznatih grafičara.

GOSTOVANJE RUMUNSKOG NARODNOG POZORIŠTA IZ VRŠCA PO SELIMA

Osnivanje Rumunskog narodnog pozorišta, čiji je ansambl sastavljen od najboljih članova amaterskih pozorišnih družina, pretstavlja događaj od prvorazrednog značaja u kulturnom životu rumunske nacionalne manjine u Vojvodini. Prilikom svečanog otvaranja, juna ove godine, pozorište je održalo svoju prvu pretstavu u Vršcu. U toku leta pozorište je organizovalo gostovanje po rumunskim selima u Banatu. Na repertoaru se nalaze drama »Napasta« od rumunskog klasika Jona Luke Karadžala i komedija »Prosidba« od Antona Čehova. Pretstave pozorišta znače pravi umetnički doživljaj za rumunske seljake, a za seoske amaterske pozorišne družine dragocenu pomoć u radu.

„ZELEO BIH DA JE JUGOSLAVIJA MOJA DOMOVINA!"

Justus je rođen u Džordžtaunu, u britanskoj Gvijani. Justus je Crnac. Još kao dečko, on je sa tugom u srcu, nesvesno omrznuo belu decu kolonizatora svoje zemlje. Nalakćen na mermernu ograđu koja ograđuje veliki park ispred impozantne zgrade guvernera Gvijane, Justus je, držeći staru i iceranu krpenjaču u jednoj ruci, drugom rukom ponekad i bacio kamenčić u pravcu ugojene, bele dece guvernera, njegovih oficira i pomagača, koja su veselo i tromo, bezbrižno i samouvereno igrala na engleskoj travi, specijalno uvezenoj iz Engleske da bi što lepše, što reprezentativnije ukrasila sedište kolonizatora. Često je dolazio kući plačući:

»Zašto,« obraćao se on majci, »oni imaju i lopte i maljeve?«

»Zato jer su bogati«, odgovarala mu je majka koja se tu rodila, tu ostarila i koja će nekoliko godina docnije tu i umreti. »Zato, jer su oni naši gospodari«.

Justus se nikada nije zadovoljavao ovakvim odgovorima. Pitao je dalje i više. Kada majka više nije htela da mu odgovara pitao je starijeg brata koji je radio kao šegrt u lokalnoj industrije šećera. Ni on nije umeo bolje da mu objasni. Mali Justus je rastao, revoltiran, ali nikada nije bio načisto zašto je on ustvari revoltiran. Smetalo mu je nešto.

U Džordžtaunu je završio gimnaziju za Crnce. Zatim je radio kao šegrt u istom preduzeću kao i njegov brat. Štedeo je svaki cent. Posle tri godine bio je u stanju da plati put do Engleske na jednoj teretnoj lađi. Želeo je da ode na Univerzitet. To mu je bio i cilj i sredstvo da bi postigao svoj cilj: da nauči nešto, da postane čovek, nezavisan od vlasnika plantaža i kolonijalnih oficira, da upozna svet, da se bori za oslobođenje svog naroda.

U Engleskoj je posle dugog lutanja najzad uspeo da nađe mesta u Jugoistočnom tehničkom koledžu Eseksa. Na njega se gledalo sumnjivo, sa podozrenjem.

»Crnac koji želi da uči«, potsmevali su mu se.

»Crnac — inženjer!« praskao je sin jednog lorda.

Međutim, Justus je učio i postizavao odlične rezultate. Ispite je polagao jedan za drugim. No, sve to ga nije zadovoljavalo. I pored velikog broja studenata u njegovoj godini, on je bio sam. Upoznao se sa dosta mladića i devojaka i... na upoznavanju se prijateljstvo i završilo. Drugova, iskrenih prijatelja, nije imao...

Na pitanje odakle je, Jože je odgovorio:

»Iz Crne Gore. Iz Titograda. Kada sam se ja rodio, bila je to još Podgorica.«

Već kao dete, on je otišao sa roditeljima u Duisburg. Učio je nemačku školu. Zatim je stupio na posao. Prvo kao šegrt u jednoj radnji a zatim kao radnik. Upornim radom i zalaganjem na poslu, postao je električar. Mrzeo je sve što je nosilo kukasti krst. Za vreme rata se mučio, često je ostajao gladan. I najzad, oslobođenje. Kratkog veka je bilo njegovo oduševljenje. Sanjao je o novom životu, o tome kako će on, po oslobođenju biti u stanju da nastavi sa usavršavanjem. Hteo je da postane prvoklasan električar. I radio ga je interesovao. Sam je opravljao sve aparate u susedstvu.

Poljubio je prvog britanskog vojnika koji je ušao u Duisburg. Smatrao ga je saveznikom. Polako, njegovo oduševljenje se gubilo. Pojava britanskog vojnika više ga nije prijatno uzbuđivala. Video je da se pod okriljem savezničke vojske ponovo na odgovorne položaje uvlače oni isti nacisti, oni isti bankari i fabrikanti koji su radili za Hitlera.

Počeo je da traži posla. Nije ga našao. On, već veliki Jože, koji je došao u Nemačku u potrazi za hlebom, postao je jedan od mase nezaposlenih. On je Maršalov Plan osetio na svojim leđima.

* * *

Mišel je student na Sorboni. Prisustvovao je prvom balu studenata i opio se kao i velika većina studenata. Došao je sa maskom i vikao do iznemoglosti. Izjutra je sa strašno bolela glava. Posle časova je obično svraćao u Cafe de Flore i sa interesovanjem posmatrao malog, nervoznog čovečuljka sa crnim naočarima, Žan Pol Sartra. Slušao je o egzistencijalizmu, čitao poslednja dela egzistencijalističke literature. Tražio je nešto novo. Život mu je bio isuviše bezvredan. Časovi, predavanja, neka dosadna, neka interesantna, balovi, sedenje pred kafanama. Često je sa svojom verenicom Ivonom odlazio na Monmartr i posmatrao boeme, slikare koji su crtali tornjeve Notr Dame bogzna već pokoji put, da bi zatim silazili na Plas Sen Mišel gde će stati pored ograde izlaza podzemne železnice i nuditi svoje tornjeve američkim turistima. Sve mu je to izgledalo žalosno i glupo. Ni sam nije znao šta da kaže kada su pred njegovim očima uhapsili neke Marokance, koji su došli u Pariz da traže posla... Uvideo je on besmislenost ćaskanja u prazno i... postao član napredne francuske omladinske organizacije. Na radu se istakao i posle izvesnog vremena postao je član Partije. Došla je rezolucija Informbiroa. Razmislio je. Dovoljno je bilo da malo razmisli da uvidi koliko je ta rezolucija glupa i još, koliko je ona štetna za pokret kome je on pripadao sada i dušom i telom.

* * *

Justus, Jože, Sukel, Mišel, Ivon, Val, Matuš, Sibret, Novak, Leczinski — dugi niz imena mladih ljudi iz celog sveta. Mladih, nezadovoljnih, žednih novog, lepšeg, ljudskijeg.

* * *

Nikada nisu mislili da će jednog dana da se nađu svi zajedno, da će svi biti na jednom mestu, da će da rade, da pevaju, da igraju. Justus je jedno vreme mislio da mu je san ispunjen time što je došao u Englesku, što je otišao daleko od Gvineje, daleko od svog rodnog mesta koje mu je bilo mrsko. No, uskoro je osetio kako ga obuzima sve žešća želja da ode iz Londona, dalje, tamo gde biti Crnac znači nije ni greh ni sramota; tamo gde biti Crnac znači biti čovek kao i svako drugi, dobar ili loš, zavisiće od boje njegovog srca a ne kože. Britanija, starih konzervativnih tradicija, Britanija kuće Lordova i Vestminsterske bazilike, Britanije britanske banke i Lajonsovih mreža, najzad, Britanija kakva je danas, klubaška sektaška, uštavljena, izveštačena sumorna, laburistička, kišovita, tmurna ne samo na površini, ta Britanija nije bila nova Justusova domovina. Ta Britanija ga istina nije hapsila po restoranima i nije ga sklanjala u ćošak u učionici, ali ona ga nije primila kao jednog od »svojih«. Justus je ostao stranac, strani Crnac, kolonijalac...

* * *

Autoput Bratstvo—Jedinstvo, 1949 godine.

Izdaleka se ori pesma. Duboki glas koji peva »Old Man River«. Pesma govori o životu Crnaca, o čežnji. Od Save mu se učinila Demerara, reka koja protiče kroz njegov Džordžtaun.

»Kako bi bilo lepo«, prošaputao je on pošto je završio pesmu, »da sam sada kod kuće,« i, još nežnije, skoro šapatom, »i da je tamo kao što je ovde.«

Pogledao je okolo. Svuda ozarena lica, mladih Jugoslovena, Engleza, Francuza, Tršćana, Bugara... Bio je to Justus. Od »Old Man River-a« prešlo se na naše pesme. Klicalo se našoj omladini, prijateljstvu između mladih demokrata celoga sveta. Pored Justusa je bio Jože koji ga je čvrsto zagrlio. Zajedno su skandirali »Bratstvo-Jedinstvo«, jedan sa teškim, guturalnim akcentom, drugi sa trunkom crnogorskog naglaska pomešanim sa nemačkim. Dva izgovora, dve reči, isto značenje, ista ljubav za onim što Autoput prestavlja.

Malo dalje grupa omladinaca. Tu su Mišel i Ivon. Razgovaraju sa nišim omladincima o situaciji u Francuskoj. Razvija se diskusija. Francuzi su zapanjeni onim što naši govore.

»Kako dobro poznaju našu situaciju«, primećuje jedan plavokosi Lijonac.

Još dalje, Sibret i Novak, govore srpski, slovenački, francuski i nemački, najedanput. Bratime se našima. Peva se.

A zatim se svi hvataju u kolo. I igra se do dockan u noć. Već se vatra u sredini logora ugasila. Tek onda, umorni i opijeni događajima, ispunjeni neopisivim zadovoljstvom koje nisu uspeli da izraze ni na srpskom ni na svojim maternjim jezicima, omladinci iz mnogih zemalja, zagrljeni napuštaju svoja mesta i polako, pričajući, gledajući gore, u zvezde, koje im se sve čine petokrakim, sjajnije nego u Džordžtaunu, sjajnije nego iznad Notr de Loret, lepše nego nad londonskim tornjem, odlaze svojim barakama. San im brzo dolazi na oči, divan san o bratstvu i jedinstvu omladine... celog sveta.

KALEMEGDANSKA TERASA, AVGUSTA 1949

Tu, na Terasi, videlo se da esperanto stvarno nije potreban. Ljudi koji žele da se razumeju, koji stvarno žele da kažu jedan drugom nešto, koji pre svega, imaju šta a kažu, to i mogu. Terasa je brujala od francuskih i naših reči za stolovima, jedan poredi drugog, sedeli su Francuzi i Jugosloveni i pričali, mahali, smejali se i pevali. Pri kraju svečanosti, prestavnici naše omladine predali su Francuzima poklone.

Primajući jedan od poklona, statuu mladog radnika i radnice u bronzi, Mišel, u ime brigade zagrlio je našeg pretstavnika i poljubio ga. Naš pretstavnik nije bio niko drugi do Dževad Midžić koga su mađarski informbirovci uhapsili i proterali iz Mađarske. Informbirovski vernici iz Budimpešte proterali su Midžića zato jer su hteli da spreče ma kakav dodir između njega i mladih inostranaca. Taj dodir na njihovu veliku žalost oni nisu mogli da spreče. Evo ga Midžić, pretstavnik CK Narodne Omladine, a evo ga i pretstavnik francuske omladine, komunista. Tu su, zajedno zagrljeni. Oko njih, okupljeni su Francuzi, studenti i radnici, Jugosloveni. Svi kliču. Sledе kratki govori. Nisu to oni uobičajeni govori. Nije tu bilo »Nama je osobito milo.« ili »Uvaženi gosti«. Nikakve izveštačenosti.

»Kada odete u Francusku, kažite ono što ste videli. Kažite istinu o našoj zemlji.«

»Hoćemo!« odgovarali su Francuzi.

»Autoput!« uzviknuo je jedan slovenački iseljenik.

»Bratstvo!« prihvatili su ostali.

»Autoput!« ponovio je Slovenac.

»Jedinstvo!« još složnije odgovoriše svi prisutni.

»Autoput«, po treći put, skoro promuklim glasom, viknu Slovenac.

Stotine omladinaca prihvatilo je ovaj treći usklik, ritmičkim pljeskanjem i skandiranjem »Bratstvo—Jedinstvo, »Bratstvo—Jedinstvo«...

* * *

U STUDIJU RADIO BEOGRADA

Za mikrofonom je Mišel. On završava svoju izjavu:

»Vive la Yougoslavie socialiste!«

»Vive le Marechal Tito!«

To je poruka napredne francuske omladine, poštenih francuskih komunista narodima Jugoslavije.

Na mikrofonu seređaju pretstavnici holandske, britanske, vestfalske omladine. Najzad, u studio ulazi Justus Na brzu ruku je napisao tekst izjave koju će dati. Glas mu drhti od uzbuđenja dok ga tehničar snima. Najednom, on gubi tremu i čvrstim glasom izgovara svoju poruku našim narodima, poruku Crnaca, napaćenih i potlačenih:

»Želeo bih.. da je Jugoslavija moja otadžbina!«

Leon DAVIČO

Ivan Caše (1826—1863): **Brinjanke** (kolorisani crtež)

Nova škola za primijenjenu umjetnost

Škola likovnih umjetnosti u Hercegnovom pretvorena je u Školu za primjenjenu umjetnost. To je prva škola ove vrste u Crnoj Gori.

Škola likovnih umjetnosti bila je osnovana prije tri godine na Cetinju i njom su rukovodili naši poznati umjetnici majstor Milo Milunović i Petar Lubarda. Nastava se najprije obavljala po starom sistemu i postojala su samo odjeljenja crtanja i vajanja. Međutim, rad se iz godine u godinu proširivao a đaka je bilo sve više. Tako je u posljednjoj školskoj godini bilo četiri nova odjeljenja, i to za dekorativno slikarstvo, primjenjenu grafiku, pozorišno slikarstvo i dekorativno vajanje. To je omogućilo sadašnje osnivanje Škole za primjenjenu umjetnost. Škola će se postepeno proširiti i sa odjeljenjem za duborez i za umjetničku obradu kamena. Već u idućoj godini daće ova škola prve nastavnike crtanja, jer će biti osnovan i nastavnički otsjek.

Školom sada rukovodi naš poznati karikaturist Miloš Vušković, a nastavnički kadar popunjen je sa još nekoliko iskusnih i akademski obrazovanih slikara i vajara. I đaci i nastavnici proveli su ovo ljeto na praktičnom radu po našim velikim gradilištima, selima, zatim u pozorištima, kao i na nekim važnijim kulturno-istoriskim objektima, gdje su većinom radili na kopiranju fresaka. Oni su se naročito istakli u pripremama za Drugu republičku smotru, kojom prilikom je otvorena na Cetinju izložba radova učenika ove škole.

A. B.

SLOVENAČKA SINDIKALNA KULTURNO-UMETNIČKA DRUŠTVA U SRBIJI

U sklopu koncerata koje daju po Srbiji sindikalna kulturno-umetnička društva Slovenije kao gosti Glavnog odbora Jedinstvenih sindikata Srbije, u subotu 20 avgusta održan je koncert na Kolarčevom univerzitetu u Beogradu.

Na koncertu su nastupali omladinci i hor kulturno-umetničkog društva »Jože Maškrič« iz Ljubljane, mešoviti hor društva »Jože Lacko« iz Ptuja, duvački orkestar društva »Prežihov Voranc« iz Guštanja i folklorna grupa društva »Franc Mencinger« iz Zavornika. Program je obuhvatio prvenstveno dela slovenačkih kompozitora kao i obrade slovenačkih pesama i igara. Hor društva »Jože Lacko« iz Ptuja otpevao je Sedmu rukovet od Mokranjca, a duvački orkestar društva »Prežihov Voranc« otsvirao je finale iz Gotovčeve opere »Ero s onoga svijeta«.

Gostovanja ove vrste, koja izazivaju interesovanje kod naše publike, pored toga što nam prikazuju kulturno-umetnički razvoj naših trudbenika, koji se odvija kroz korisnu stranu, što nas upoznavaju sa sarad sindikalnih organizacija, imaju i tu vremenim stvaranjem kompozitora iz ostalih republika na polju horske literature i sa narodnim pesmama i igrama iz svih krajeva naše zemlje.

ZAPIS O »STARIM DOBRIM VREMENIMA«

Početkom stoljeća, one godine u kojoj je prestao rat između Bura i Engleza, nagovijesti mi mati jednoga dana, da ću možda s njom na daleki put... Odmah sam znao: u Osijek, gdje žive njeni roditelji i rođaci, koje još i ne poznam. Svi su oni radnici u tvornici stakla...

Jedina tvornica, koju sam do tada poznao, bila je naša ciglana na podnožju brijega »Vrtače«: iz velike podzemne peći izdiže se okomito u nebo crveni dimnjak, a širom oko njega dvadesetak pojata i suša; slagališta za gotovu, ispečenu robu i onu koja će tek u peć. Nedaleko od velikog otkopa ilovače u brijegu smještena su radilišta — potkrovlja, gdje ciglari »štampaju« ciglu i prave crijep. Tu je najveće komešanje: pedesetak polugolih, zablaćenih ljudi vrza se naokolo: jedni otkopavaju zemlju, drugi jure amo tamo s praznim i s punim tačkama, treći mijese nogama ilovaču i dovoze ih majstorima za »štampanje«. Mene najviše zanimaju »pićuli« — odrasli dječaci, koji nemarno trčkaraju, odnoseći jednu po jednu od onih cigli, koje su ispale iz štamparskih kalupa. Slažu ih na ledinu u duge, pravilne redove. Moji susjedi Jura i Boško, trećoškolci prvi put su toga ljeta radili kao »pićuli«, ali samo dva dana. Ciglu treba prenositi i slagati čitavih deset sati, a oni su za to još preslabi. Božo već drugu večer nije mogao govoriti od umora, a Juru su čitavu sedmicu boljele ruke, noge i zglobovi. Ciglana uvijek prima dječake na rad, makar i za jedan dan, jer im je plaća bijedna. No ako su zbog toga izostali iz škole, pa se dozna, kazne njihove roditelje globom, koja je tri put veća od cijele dječakove zarade.

Materin nagovještaj doskora se obistinio: krenuli smo na put željeznicom i vozili se gotovo čitav dan kroz nepoznate krajeve, šume, brda i ravni... Sav taj put već mi je izbljiedio u sjećanju, no zato ni godine nisu mogle izbrisati iz svijesti uspomenu na veliki, mučni doživljaj u velikom gradu.

Suton... Bučna gradska ulica ostala je iza nas, koračamo smjerom prema tvorničkom dimnjaku. Naselje, u koje smo zašli, slično je našoj ulici: na cesti debela prašina — niske, sive kućice stisnule se gusto jedna uz drugu. Na mnogima su zidovi ispupčeni, kuća je dobila »trbuh«... Mati je šutljiva, premešta iz ruke u ruku putnu košaru, oči joj zastaju na dimnjaku, koji je već sasvim blizu.

— To je »staklana«! — veli mi snuždeno. — U njoj je ostalo i mojih par godina... Moj mlađi brat radi tu i danas.

Zađemo u usko dvorište, puno razbijenih sanduka i kojekakve starudije. Zadah prašine i plijesni draži mi nosnice... Ulazim na vrata, iz kojih dopire trag svijetla. Kuhinja — na štednjaku ispremetani lonci: krupna stara žena, koju su izdale noge, teško se pomiče amo tamo. Kad smo ušli, ona i mati zastanu jedan čas, gledajući se bez riječi, a onda me mati gurne naprijed:

— Pozdravi baku!

Spustim ruku u njene krupne šake. Pogladila me je po kosi, izgovorila nekoliko riječi — i već ne mari za mene. Upustila se s materom u poluglasni razgovor — osjećam, da se baš ni malo ne raduje našem dolasku.

— Idemo u staklanu! — digne se napokon mati. — Ondje ćeš vidjeti djeda i ujaka, tu ih večeras ne bismo dočekali. U tvornici se radi i noću...

Domalo se nađemo u prljavom, zakrčenom tvorničkom dvorištu; posvuda kupovi boca raznog oblika i veličine, a pod nogama pucaju komadići stakla. Preko klimavih stepenica odvede nas put u mračan trijem, a odatkle u široku prostoriju sličnu velikoj špilji.

Zabljišten sam i ne mogu se u prvi mah snaći... U sredini prostorije golema kupola — peć i na njoj otvorena okna poput prozorčića, žarka jara izbija iz njih. A kraj svakog okna, u razmaku od dva metra, smješteni radni stolići s alatom uz njih polugoli ljudi u poslu. I desetak djece vrza se oko stolića, dječaci i djevojčice, jedva da su nešto stariji od mene. Teški, ustajali zrak sjeda mi na prsa, otežava disanje, ona jara iz okna bode u oči izazivajući suze. Mati gleda oko sebe kao da je preplašena, lice joj se izobličilo... »Ništa se nije promijenilo od moga djetinjstva, još uvijek jednako muče djecu«, čujem njen glas. Zatim se obazre na mene:

— Tu ostani, ja ću se odmah vratiti, idem po djeda... Pogledaj dobro što ova djeca rade; među njima je i ujakov sin, tvoj bratić, samo ga ne poznam...

Kad je otišla, pomalo se snalazim i piljim u najbliži radni stolić: majstor izvukao iz peći na vrhu svog staklenog štapa usijanu kuglicu koja se otežе poput mekanog tijesta. Odrezao je škarama istegnuti okrajak, puše u šuplji štap, a kuglica se širi... Onda je stavi u namočeni kalup, što ga je podno stolića rastavio dječak. Kalup se zatvara, dječak ga pridržava objema rukama, dok majstor svejednako puše u štap, vrteći ga među dlanovima. Gotovo!... iz rastvorenog kalupa izdiže majstor na štapu bocu od litre, brusi joj i reže grlić na radnom stolu, dječak je dotle brzo iznova namočio kalup, zatim natakne gotovu bocu na željeznu šipku i trknu u pozadinu do susjedne kupole — peći gdje će se boca polako hladiti. Kad se vratio, majstor već iznova puše u štap s drugom užarenom kuglicom na vrhu — posao se odvija ispočetka, jednoliko bez zastoja.

Trgnem se i potrčim — s drugoga kraja prostorije zove me mati: »Ovo su ti djed i ujak!« privede me dvojici ljudi, koji su izišli kroz pokrajna vratašca s rupcem preko nosa i usta. Kad su spustili rubac, vidim im lica: djedovo je rumeno, obraslo gustom bijelom dlakom, koja se na bradi zašiljila u klin. Ujakovo lice je žuto, bezbrado... Obojica mi se smiju, štrbekajući nešto na njemačkom; ujak dovikuje prema obližnjem radnom stoliću: »Toni!« — i poziva nekoga prstom. Dječak, koji je pridržavao kalup, okrene se prema nama, a kad je majstor izvukao bocu iz kalupa, priđe nam oborene glave, gledajući ispod oka, kao da očekuje udarac. Velik je baš kao i ja, jedva da će i njemu biti više od osam godina. Oči su mu sasvim upaljene, gnojne, ispod natečenih vjeđa igra nemiran, zaplašen pogled. Gledam mu u lice, osjećajući kako me prolaze trnci od jeze: to lice je sasvim staračko, usahlo i puno sitnih borica. I on pogleda mene kratko, brzo, pa skrene očima ustranu... »Pozdravite se, vi ste bratići!« istisne mati, kao da se guši, no majstor kod stola oštro poviknu, i dječak klisne bez riječi kao sjena...

U isti čas provali iz matere jarost: osovila se, unijela se djedu i ujaku u lice, izvikujući kreštavim glasom psovke i pogrde. Sasvim je unakažena od bijesa i mržnje... I njih dvojica se zapurili, iscerili zube — ujak izmahnuo na nju stisnutom šakom, a djedu se trese bradica, od srdžbe ne može ni govoriti, nego kao da mekeće... Onda ispruži ruku prema izlazu:

— Van!

Još se nisam snašao, a mati me već izvukla kroz vrata. Na povratku nismo progovorili ni riječi. Kod bake uprti košaru i promrljavši nešto za oproštaj krene sa mnom u grad. Nakon čitava sata hoda pronađemo stan njene sestre gdje smo noćili, a sutradan zorom bili smo na željezničkoj stanici. Djeda, baku i ujaka nisam više vidio, a ni svog bratića...

Istoga dana podvečer sjedili smo sami u kuhiniji, umorni od puta, kvaseći noge u toploj vodi. Ona je još uvijek mučaljiva, podnimila se i zamišljeno pere nogu nogom. I ja sam mučaljiv, u rasijanim mislima ređaju mi se jedna za drugom slike: željeznica, veliki grad, staklana, izmahnuta ujakova šaka, meketavi glas djeda i njegova bradica, što podrhtava od jarosti. Između svega toga proviruje staračko naborano, usahlo lice s upaljenim očima i natečenim vjeđama: moj bratić Toni...

— Tako je bilo i meni u djetinjstvu, — zadršće iznenada materin glas, — i ja sam po cijele noći pridržavala majstoru kalup, kvasila ga i trčala s gotovim bocama na željeznom štapu... Da znaš!

— I ti si... morala tamo raditi! — izmucam. — A zar tvoj tata i tvoja mama...

— Haha, »tata i mama!« Pa vidio si sam... Ne, mi nismo znali za takva maženja. Moj otac je iz staklarske familije, doskitao se s drugima iz Austrije, ne znam ni sama odakle, ja sam se već rodila ovdje... A ti naši oci staklari nisu bili mekani: ko je imao više djece, tome je i život bolji, bio je bogatiji... Jedva im dijete pođe u školu, a oni s njim odmah u staklanu. Danju si đak, noću radnik. Istom kad svršiš četiri razreda škole, zapane te danji rad, ako te već prije nisu zakopali u zemlju. Moj stariji brat radio je danju, ja sam navečer smenjivala njega u poslu. Tako je to bilo!

— I dobivala si plaću?

— Jesam... Preko dana crtalom u školi, noću šakom u tvornici.

Na usta mi naviru pitanja... Ona se skupila kao da zebe, obrazi joj se trzaju. Slutim, da će odmah progovoriti i bez moga pitanja.

— Novce za moj rad primao je otac, njega pitaj koliko mi je plaća, — izusti zamišljeno. — Radila sam od šest navečer do tri u noći... Znaš kako sam izgledala, vidio si svoga bratića: gnjidava, zahirila, gnojavih očiju od onog žara iz peći. Zimi je tamo strašan smrad, prašina, a ljeti pakao. Dok stignem kući s posla i zaspim, već su četiri sata — u sedam ustaj, treba ići u školu. Nije mojim roditeljima baš bilo stalo, da idem u školu, nego da ne plate globu. Ah, to je tek bila muka... sjedim u školskoj klupi, oči mi gore, u glavi i ušima zuji... Neko vrijeme držim se silom, onda mi glava klone na klupu i odmah zaspim. Malo kasnije vrisnem trzajući se od sna — učiteljica me je raspalila crtalom preko leđa. Uzalud, začas mi je glava opet na klupi. Dakako, lekciju sam rijetko kad naučila, pa mi je zbog toga često nažarila prste i dlanove šibom. Bilo je nas nekoliko takvih u mom razredu. Ona je znala da radim u staklani, vidjela je naš umor i gnojave oči, pa svejedno... Ona bolja, gospodska djeca u školi držala su se od nas po strani, kao da smo kužni. Prvi se oslobodio brat: utekao u svijet s nekakvim cirkusantima. Malo iza njega uteknem i ja — tetki na selo. Ni sam bila svršila ni treći razred. Bilo me strah, da će me tetka vratiti kući, ali ona je znala, kako je sa mnom... Hu, što sve nije otac radio da me dobije natrag, ali ja bih prije skočila u vodu... Onda je došao red na mlađeg brata, da ide u tvornicu — to je ovaj isti ujak, Tonijev otac. Zaboravio je, kako je njemu bilo... Da, ti naši staklari, nisu bili mekani: ko je imao više djece, taj je mogao popiti i više piva... a za djecu svejedno, hoće li ostati ili propasti. Ako se koji oženi, pa mu žena na vrijeme ne rodi odmah je otjera... Što će mu život bez djece!

Zadnje riječi iscijedi kroz stisnute zube.

— I što je najgore, — plane, — kako onda, tako i danas... Sve je ostalo po starom, ništa se nije promijenilo.

Naglo ušuti, gušeći se od uzbuđenja. Pobuna, koja je izbila iz njezinih riječi, uzburka u meni, osjećam, kako mi mržnja zanosi glavu.

— A... a tko je bio... gazda te staklane? — upitam.

— Zar ja znam... možda je i danas isti. Ma to je svejedno, jedan kao i drugi. Baš njih briga, kako se u tvornici radi, samo da se radi što više. Jedne ljetne nedjelje, kad su noću čistili veliku peć, morali smo mi djeca cijeli dan prati staklanu. Velike hrpe staklovine od razbijenih boca peru se i muljaju u vodi ,da se očiste od blata i smeća, zatim ih iznova bace u peć. Ruke su nam bile sasvim izrezane i okrvavljene, iako smo imali kojekakve stare rukavice. Odjedared se u dvorište uvezu dvije kočije. Još smo dospjeli vidjeti, kako iz njih iskaču gospoda u bijelom, gospođe sa suncobranima — no već je dotrčao nadzornik i otjerao nas u najdalju sušu. Tamo smo morali čučati, dok kočije nisu otišle. Kasnije sam čula, da je to bio naš gazda sa svojim društvom.

— Ha, a da su vas oni vidjeli ili pronašli, što bi bilo onda? — zažarim se. — Možda bi odmah...

— Ništa se ne bi dogodilo, — prekine me ona. Zgadilo bi im se na nas, kao i onoj gospodskoj djeci u školi, to bi bilo sve... Zato je i dotrčao nadzornik, da nas ukloni ispred njihovih očiju... No, dosta je razgovora, briši noge pa idemo na počinak.

Nevoljno dohvatim ručnik... Misli su mi sasvim uskomešane, potišten sam, uzrujan i ganut. Htio bih joj iskazati svoja osjećanja, ali ih ne zna pretvoriti u riječi. Nakon dulje šutnje ispentam:

— Dogodine kad narastem kao Jura i Božo, ići ću raditi na ciglanu, čim nastanu školski praznici!... »Pićula« uvijek treba!

— Štooo? — izusti ona začuđeno, u nedoumici.

— Pa da! — reknem odlučno. — Hoću ja da ti pomognem nešto zaraditi. Mnogo se ti mučiš s pranjem tuđeg rublja...

Njeni obrazi se iskrive kao od grča, a iz zamagljenih očiju izbije tračak smijeha.

— Eh, ti, kozle, — pogleda me žmirkajući, — baš si smislio! No sad vidim, da sve razumiješ... To mi vrijedi više od svih tvojih pićulskih zarada...

Josip PAVIČIĆ

BIBLIOGRAFIJA

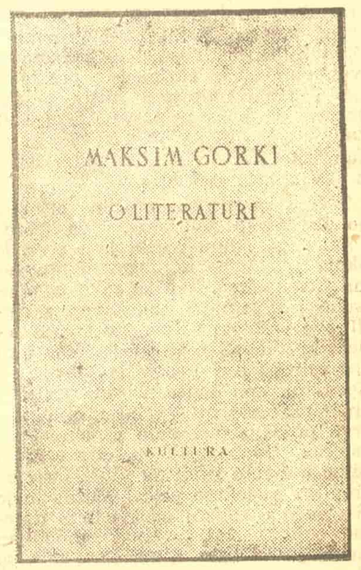

Maksim Gorki: **O literaturi.** Članci i govori Maksima Gorkoga o književnosti. Knjiga je podeljena u tri dela: Ruska i sovjetska literatura, Inostrana literatura, Opšti članci, Prevod s ruskog Vere Stojić, redakcija Isidore Sekulić. Izdanje »Kulture«, Beograd, 1949 godine, 420 strana, latinicom, cena 50 dinara.

Dela Maksima Gorkog: Knjiga VII. (»U Americi«, »Moji intervjui«, »Vojnici«, »Neprijatelji«). Izdanje »Kulture«, Beograd, 1949 godine, 245 strana, ćirilicom, cena: 40 dinara.

Vladimir Nazor: **Partizanska knjiga.** knjiga obuhvata dnevnik »S partizanima«, »Pesme partizanke«, pripovetku »Partizanka Mara« i »Govore i članke«. Izdanje »Nakladnog zavoda Hrvatske«, Zagreb, 1949 godine, latinicom, 478 strana, cena; broširano 140 dinara, uvezano — 158 dinara.

Žarko Vasiljević: **Lirski zapisi.** Za štampu spremio i esej o pesniku napisao Mladen Leskovac. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad, 1949 godine, 136 strana, ćirilicom, cena ?

Živojin Boškov: **Članci iz književnosti.** Članci štampani u ovoj knjizi napisani su i objavljeni od 1946 do 1949 godine. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad, 1949 godine, 238 strana, ćirilicom, cena ?

Vera Panova: **Kružiliha, roman.** Radnja romana događa se u poslednjim mesecima Otadžbinskog rata i uoči četvrte Petoletke u Sovjetskom Savezu. Junaci romana su ljudi velike fabrike na Uralu. Za ovaj roman V. Panova dobila je drugu Staljinovu nagradu. S ruskog preveo B. K. Bizovčić. Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1949 godine, 262 strane, latinicom, cena 63 dinara.

Ivan Kozlov: **Podzemni rad na Krimu,** uspomene. S ruskog prevela Borka Brkić. Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1949 godine, 364 strane, ćirilicom, cena 126 dinara.

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović, i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za nižu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 1—9060378

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Dečanska 31.